

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΜΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΧΑΪΔΕΜΕΝΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

Αποδοχή συνομηλίκων και φίλια και η σχέση τους με τη μοναξιά, την αυτοεκτίμηση
και τη σχολική προσαρμογή σε παιδιά δημοτικού σχολείου

ΑΘΗΝΑ, 2015

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

που απονέμει το Τμήμα Οικιακής Οικονομίας & Οικολογίας του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου.

Εγκρίθηκε την από την εξεταστική επιτροπή:

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΔΑ	ΥΠΟΓΡΑΦΗ
Αικ. Αντωνοπούλου (επιβλέπουσα)	Επ. Καθηγήτρια	
Αικ. Μαριδάκη-Κασσωτάκη	Καθηγήτρια	
Δ. Ζμπάινος	Επ. Καθηγητής	

Ευχαριστίες

Θέλω να εκφράσω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου Αντωνοπούλου Αικατερίνη για την αμέριστη στήριξή της στην ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας, χωρίς τη βοήθεια της οποίας αυτή δε θα ήταν δυνατή. Θέλω επίσης να ευχαριστήσω την κυρία Κουβαβά Σοφία για το σημαντικό υλικό που μου έστειλε. Τέλος χρωστάω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου και στους φίλους μου που με βοηθούν κάθε φορά να πραγματοποιήσω τα όνειρά μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι σχέσεις των παιδιών με τους συνομηλίκους τους έχουν συνδεθεί με διάφορες πτυχές της προσαρμογής των παιδιών. Η παρούσα εργασία καταπιάνεται με δύο βασικά είδη των σχέσεων αυτών, την αποδοχή των συνομηλίκων και τη φιλία. Καθώς η φιλία δεν είναι μονοδιάστατη έννοια, εξετάζονται δύο βασικά χαρακτηριστικά της, ο αριθμός αμοιβαίων φίλων και η ποιότητα της φιλικής σχέσης με τον κολλητό. Η τελευταία αναλύθηκε περαιτέρω σε τέσσερις θετικές διαστάσεις (συντροφικότητα, βοήθεια, ασφάλεια, οικειότητα) και μία αρνητική (σύγκρουση). Συγκεκριμένα εξετάζονται η σχέση των μεταβλητών αυτών, η επίδρασή τους στην αυτοαντίληψη που έχει το παιδί για τις σχέσεις αυτές και η επίδραση όλων των παραπάνω στη μοναξιά, την αυτοεκτίμηση και τη σχολική προσαρμογή.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 180 μαθητές Δ', Ε' και Στ' τάξης τριών επαρχιακών σχολείων. Ο βαθμός αποδοχής αξιολογήθηκε με κοινωνιομετρική κλίμακα διαβάθμισης, ο αριθμός αμοιβαίων φίλων με τη μέθοδο των κατονομασιών και οι υπόλοιπες μεταβλητές με ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς. Βρέθηκε θετική συσχέτιση του βαθμού αποδοχής με τον αριθμό φίλων, ενώ στα κορίτσια και με τη συντροφικότητα. Η αποδοχή και όχι η φιλία φάνηκε να επιδρά στην αυτοαντίληψη για τις σχέσεις με συνομηλίκους.

Παρατηρήθηκε έντονη διαφοροποίηση στην επίδραση των μεταβλητών σχέσεων πάνω στους δείκτες προσαρμογής ανάλογα με το φύλο. Έτσι στη μοναξιά των αγοριών επιδρούσε η ποιότητα φιλίας και κυρίως η σύγκρουση, ενώ σ' αυτή των κοριτσιών η αυτοαντίληψη των σχέσεων. Επίσης, τα χαρακτηριστικά της φιλίας επιδρούσαν κατά πολύ στη σχολική προσαρμογή των κοριτσιών. Η μόνη επίδραση στην προσαρμογή που αναδείχθηκε για όλο το δείγμα ήταν αυτή της αυτοαντίληψης σχέσεων στην αυτοεκτίμηση.

Τα ευρήματα αυτά αναλύονται σε σχέση και με προϋπάρχουσες σχετικές έρευνες. Γίνονται κάποιες προτάσεις για περαιτέρω έρευνα πάνω στο ανεξάντλητο πεδίο των κοινωνικών σχέσεων των παιδιών.

ABSTRACT

Children's peer relationships have been linked to different aspects of children's adjustment. The present study deals with two main forms of peer relationships: peer acceptance and friendship. Since friendship is a multidimensional concept, two main friendship elements are studied, namely the number of mutual friends and five dimensions of best friendship quality. Friendship quality is further analyzed in four positive dimensions (companionship, help, security, closeness) and one negative (conflict). Thus, the relationship among those variables, their effect on peer-relationships self-perception and the effect of all three of them on loneliness, self-esteem and school adjustment are investigated within this study.

One hundred and eighty students attending 4th, 5th and 6th grade of three public elementary schools of central Greece took part in the study. Acceptance was evaluated through a sociometric rating scale, the number of mutual friends through nominations and the rest of the variables through self-report questionnaires. The results showed that acceptance was significantly associated with the number of friends, whereas in girls it was also associated with companionship. Acceptance, but not friendship, was found to contribute significantly to peer-relationships self-perception.

The effects of peer variables on adjustment indices were clearly differentiated between the two genders. Whereas loneliness in boys was affected by friendship quality –mainly conflict–, loneliness in girls was affected by peer relationships self-perception. In addition, friendship elements highly affected girls' school adjustment. The only effect emerging for all participants was the one of peer relationships self-perception on self-esteem.

Findings are discussed in consideration to previous relevant researches. Finally, some suggestions are made for future investigation into the wide field of peer relationships.

Περιεχόμενα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΑΦΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ	6
1.1. Σχέσεις των παιδιών με τους συνομηλίκους τους	6
1.1.1. Αποδοχή από τους συνομηλίκους.....	6
1.1.2. Φιλία	6
1.2. Μοναξιά, αυτοεκτίμηση και αυτοαντίληψη για τις σχέσεις με συνομηλίκους	7
1.3. Σχολική εμπλοκή.....	8
1.4. Αποδοχή από συνομηλίκους και φιλία	8
1.5. Αποδοχή/φιλία και αυτοαντίληψη σχέσεων	10
1.6. Αποδοχή, φιλία και αυτοαντίληψη των σχέσεων με τους συνομηλίκους: συσχέτιση με μοναξιά, αυτοεκτίμηση, σχολική εμπλοκή και επίδραση πάνω τους.....	10
1.7. Διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα	12
1.7.1. Έμφυλες διαφορές στις μεταβλητές σχέσεων και στις μεταξύ τους σχέσεις	12
1.7.2. Έμφυλες διαφορές στις σχέσεις των μεταβλητών σχέσεων με τις μεταβλητές προσαρμογής.....	13
1.8. Σκοπός της έρευνας	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΜΕΘΟΔΟΣ.....	16
2.1 Συμμετέχοντες	16
2.2 Ερευνητικά εργαλεία.....	16
2.3 Διαδικασία	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	29
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΑΦΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

1.1. Σχέσεις των παιδιών με τους συνομηλίκους τους

Η βασική διάκριση των σχέσεων με συνομηλίκους είναι αυτή μεταξύ ομαδικών και δυαδικών σχέσεων. Παραδείγματα ομαδικών σχέσεων είναι η αποδοχή από τους συνομηλίκους, η δημοτικότητα και η σημασία της θέσης σε μεγαλύτερα κοινωνικά δίκτυα, ενώ παραδείγματα δυαδικών σχέσεων αποτελούν η φιλία, η σχέση θύματος-θύτη και οι αμοιβαίες αντιπάθειες (Gifford-Smith & Brownell, 2003). Η αποδοχή και η φιλία είναι τα περισσότερο μελετημένα είδη αλληλεπιδράσεων με συνομηλίκους και έχουν συνδεθεί με διάφορες πτυχές της προσαρμογής των παιδιών, όπως είναι η μοναξιά, η αυτοεκτίμηση και η σχολική εμπλοκή.

1.1.1. Αποδοχή από τους συνομηλίκους

Η αποδοχή από τους συνομηλίκους αφορά το πόσο αρεστό ή αντιπαθές είναι το παιδί στην ομάδα των συνομηλίκων του. Τα παιδιά μπορούν να βιώσουν έλξη, απώθηση και αδιαφορία από τους συνομηλίκους. Ανάλογα με το βαθμό που βιώνουν το καθένα από τα παραπάνω μιλάμε για δημοφιλή, απορριφθέντα, παραμελημένα και αμφιλεγόμενα παιδιά, δεν πρόκειται όμως για αμιγείς κατηγορίες. Τα δημοφιλή παιδιά έχουν συνδεθεί με φιλική και προκοινωνική συμπεριφορά (δηλαδή συμπεριφορά, ιδιοτελή ή μη, που σκοπό έχει να ωφελήσει τους άλλους –το αντίθετο της αντικοινωνικής συμπεριφοράς), ενώ τα απορριπτόμενα παιδιά με επιθετικότητα (Gifford-Smith & Brownell, 2003).

Μπορεί η αποδοχή να έχει καθιερωθεί στη βιβλιογραφία με τον όρο popularity, φαίνεται όμως πως τα παιδιά αντιλαμβάνονται τον όρο «δημοφιλής» διαφορετικά. Γι' αυτά δημοφιλής είναι ο συνομήλικος με επιβλητική φυσιογνωμία και εξέχουσα θέση μέσα στην ομάδα. Ένα τέτοιο παιδί διαθέτει στοιχεία και προκοινωνικής και επιθετικής συμπεριφορά. Αντίθετα το παιδί με υψηλή αποδοχή εμφανίζει κυρίως προκοινωνική συμπεριφορά. Στην εφηβεία φαίνεται πως η αποδοχή από τους συνομηλίκους φθίνει σε σημασία για την προσαρμογή του ατόμου και αυξάνει σε σημασία η δημοτικότητα (Litwack, Aikins & Cillessen, 2012).

1.1.2. Φιλία

Η φιλία αποτελεί μια εκούσια σχέση αμοιβαίας εμπιστοσύνης ανάμεσα σε δύο ανθρώπους. Άρχισε να μελετάται αργότερα από την αποδοχή και πιθανή αιτία για αυτό είναι η δυσκολία αξιολόγησης της αμφίδρομης φύσης της. Οι ερευνητές

έχουν προτείνει τη διαίρεσή της σε επιμέρους χαρακτηριστικά για την πληρέστερη μελέτη των αποτελεσμάτων της. Έτσι έχουν προταθεί ως σημαντικά χαρακτηριστικά της η ύπαρξη αμοιβαίας φιλίας, ο αριθμός αμοιβαίων φίλων και η ποιότητα της φιλίας. Και τα χαρακτηριστικά των φίλων όμως φαίνεται να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή των παιδιών.

Βασικό χαρακτηριστικό μιας φιλικής σχέσης είναι ότι περιλαμβάνει και θετικά και αρνητικά στοιχεία. Συνήθης αρνητική εμπειρία των φίλων είναι οι συγκρούσεις μεταξύ τους. Παρόλα αυτά οι φίλοι επιλύουν πιο γρήγορα και αποτελεσματικά μια σύγκρουση σε σχέση με άλλα άτομα που είναι πιο πιθανό να την αφήσουν άλυτη (Gifford-Smith & Brownell, 2003).

1.2. Μοναξιά, αυτοεκτίμηση και αυτοαντίληψη για τις σχέσεις με συνομηλίκους

Η μοναξιά είναι καθαρά υποκειμενική εμπειρία. Πέρα από το γνωστό συναίσθημα αποξένωσης, περιλαμβάνει και γνωστική διάσταση. Αυτή αναφέρεται στο χάσμα ανάμεσα στην επιθυμητή και την πραγματική ποιότητα ή ποσότητα των κοινωνικών σχέσεων (Rotenberg & Hymel, 1999, σελ. 3).

Αυτοαντίληψη (ή αυτοεικόνα) και αυτοεκτίμηση (ή σφαιρική αυτοαξία) είναι δύο βασικές πτυχές της έννοιας του εαυτού. Αυτοαντίληψη είναι μια πεποίθηση του ατόμου για τον εαυτό του σχετικά με ένα συγκεκριμένο τομέα της ζωής του, η οποία μπορεί να ισχύει, μπορεί και όχι. Μία αυτοαντίληψη των παιδιών αφορά τον τομέα των σχέσεων με συνομηλίκους. Αυτοεκτίμηση είναι η συνολική στάση του ατόμου για τον εαυτό του, η αίσθηση ικανοποίησης ή μη από αυτόν. Απορρέει από τη διαφορά ανάμεσα στον πραγματικό και τον ιδανικό εαυτό, δηλαδή ανάμεσα σε αυτό που θεωρεί ότι είναι και σε αυτό που θα ήθελε να είναι. Πολλοί ερευνητές έχουν υποστηρίξει ότι η αυτοεκτίμηση σχηματίζεται από τις αντιλήψεις που θεωρεί το άτομο ότι τρέφουν για το ίδιο ο κοινωνικός του περίγυρος και κυρίως οι λεγόμενοι «σημαντικοί άλλοι» (Μακρή-Μπότσαρη, 2001, σελ. 19-23, 25).

Γύρω από την έννοια του εαυτού επικρατούσε για πολλά χρόνια σύγχυση λόγω της πληθώρας των ορισμών και της χρήσης εννοιολογικά διαφορετικών όρων ως συνώνυμων. Έχουν διατυπωθεί διάφορα μοντέλα για την έννοια του εαυτού και τη σχέση της αυτοεκτίμησης με τις επιμέρους αυτοαντιλήψεις. Το επικρατέστερο είναι το πολυπαραγοντικό μοντέλο της Harter. Σύμφωνα με αυτό, το άτομο διατηρεί αυτοαντιλήψεις για διάφορους τομείς της ζωής του, οι οποίες αυξάνουν σε αριθμό όσο αυτό μεγαλώνει σε ηλικία. Όσο μεγαλύτερη σημασία αποδίδει το άτομο σε ένα συγκεκριμένο τομέα της ζωής του τόσο περισσότερο επηρεάζει η αντίστοιχη αυτοαντίληψη την αυτοεκτίμηση (Μακρή-Μπότσαρη, 2001, σελ. 17, 30-35).

1.3. Σχολική εμπλοκή

Η σχολική εμπλοκή εξετάζει το πώς συμπεριφέρεται, νιώθει και σκέφτεται ο μαθητής σχετικά με το σχολείο και τη σχολική μάθηση. Δεν υπάρχει γενικά αποδεκτός ορισμός. Θεωρείται μια έννοια-ομπρέλα αποτελούμενη από συναισθηματική, συμπεριφορική και γνωστική διάσταση. Η συμπεριφορική διάσταση αναφέρεται στην καταβαλλόμενη προσπάθεια και στην υπακοή στους κανόνες. Έχει βασικό ρόλο στην επίτευξη ακαδημαϊκών αποτελεσμάτων και στην πρόληψη της σχολικής εγκατάλειψης. Η συναισθηματική διάσταση αφορά το ενδιαφέρον, τις αξίες και τα συναισθήματα απέναντι στο σχολείο και τη μάθηση και επηρεάζει τη γνωστική διάσταση. Η γνωστική διάσταση αναδείχθηκε πιο πρόσφατα. Αναφέρεται στην προθυμία για προσπάθεια και στη χρήση μαθησιακών στρατηγικών. Κεντρική θέση στην έννοια της σχολικής εμπλοκής κατέχει η αφοσίωση ή επένδυση, ο βαθμός της οποίας μπορεί να διαφέρει ανάμεσα στις τρεις διαστάσεις.

Διάφορες έννοιες που εμφανίζονται στη βιβλιογραφία υπάγονται στις διαστάσεις της σχολικής εμπλοκής, όπως για παράδειγμα η διαγωγή μαθητή στη συμπεριφορική διάσταση, η στάση απέναντι στο σχολείο στη συναισθηματική, τα μαθησιακά κίνητρα και η αυτορρυθμιζόμενη μάθηση στη γνωστική. Επιμέρους στοιχεία των διαστάσεων έχουν κατά καιρούς μελετηθεί αλλά συχνά με διαφορετική ορολογία. Έτσι έχει δημιουργηθεί σύγχυση γύρω από το νόημα της σχολικής εμπλοκής. Παρά τη μεγάλη εννοιολογική της έκταση θεωρείται χρήσιμη γιατί εξετάζει από κοινού τρεις λειτουργίες του ατόμου –τη συμπεριφορά, το συναίσθημα και τη νόηση– που δεν είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους αλλά αλληλεπιδρούν.

Άρχισε να προσελκύει το ενδιαφέρον των ερευνητών όταν παρατηρήθηκε ότι οι μαθητές δεν τρέφουν σεβασμό για το σχολείο, ότι το βαριούνται, ότι προσπαθούν να αποφύγουν την πολλή δουλειά και ότι έχουν χαμηλά κίνητρα. Συνεχίζει να αποτελεί ενδιαφέρουσα μεταβλητή διότι πρώτον έχει συνδεθεί με διάφορα ακαδημαϊκά αποτελέσματα και αποτελέσματα στην προσαρμογή και δεύτερον επειδή θεωρείται τροποποιήσιμη και υποκείμενη σε περιβαλλοντικούς παράγοντες ενθαρρύνοντας έτσι προγράμματα παρέμβασης για την ενίσχυσή της (Fredricks, Blumenfeld & Paris, 2004· Lam & συν., 2014).

1.4. Αποδοχή από συνομηλίκους και φιλία

Πολλές έρευνες έχουν διαπιστώσει ότι η αποδοχή συνδέεται με διάφορους δείκτες της φιλίας, όπως είναι ο αριθμός αμοιβαίων φιλιών και η ποιότητα φιλίας στην προεφηβική και πρώιμη εφηβική ηλικία (Kingery, Erdley & Marshall, 2011· Waldrup, Malcolm & Jensen-Campbell, 2008). Η έρευνα των Parker και Asher (1993)

είχε καθοριστική συμβολή στην αποσαφήνιση των μεταξύ τους σχέσεων στη σχολική ηλικία. Το δείγμα αποτελούνταν από 881 παιδιά που φοιτούσαν στην 3^η, 4^η και 5^η τάξη του δημοτικού σε περιοχή των ΗΠΑ. Τα χαρακτηριστικά της φιλίας που μελέτησαν ήταν η ύπαρξη αμοιβαίας φιλίας και κυρίως αμοιβαίας “κολλητής” φιλίας (δηλαδή αμοιβαίας φιλίας με το παιδί που δηλώθηκε ως κολλητός), ο αριθμός αμοιβαίων φίλων (με όριο τους τρεις), η ποιότητα της αμοιβαίας κολλητής φιλίας (όπως την αντιλαμβάνεται το παιδί) και η ικανοποίηση από τη φιλία αυτή. Οι αναλύσεις που περιλαμβάνουν την ποιότητα φιλίας αφορούσαν τα 484 παιδιά του δείγματος που είχαν αμοιβαία κολλητή φιλία. Οι ερευνητές χώρισαν τα παιδιά σε ομάδες χαμηλής, μεσαίας και υψηλής αποδοχής. Βρήκαν ότι όσο υψηλότερο ήταν το επίπεδο αποδοχής, τόσο μεγαλύτερες ήταν οι πιθανότητες του παιδιού να έχει αμοιβαία φιλία και αμοιβαία κολλητή φιλία και τόσο μεγαλύτερος ήταν ο αριθμός των φίλων του. Επιπλέον, τα παιδιά χαμηλής αποδοχής αντιλαμβάνονταν χαμηλότερη ποιότητα σε όλες σχεδόν τις διαστάσεις της φιλίας τους σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά. Ωστόσο, δεν παρατηρήθηκε διαφορά στο βαθμό ικανοποίησης από τη φιλία ανάμεσα στις ομάδες διαφορετικής αποδοχής. Τέλος, τα παιδιά χαμηλής αποδοχής είχαν συνήθως για φίλο επίσης παιδί χαμηλής αποδοχής.

Όπως άλλωστε κάνουν οι περισσότεροι ερευνητές, έτσι και αυτοί περιόρισαν τα χαρακτηριστικά της φιλίας στο πλαίσιο της τάξης. Ωστόσο αναφέρουν πως σε προηγούμενη έρευνά τους κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά με διαφορετικό βαθμό αποδοχής δε διαφέρουν ως προς τον αριθμό εξωσχολικών φίλων.

Αναφορικά με την εφηβική ηλικία, οι Litwack και συν. (2012) ερεύνησαν πώς συνδέονται η αποδοχή και η δημοτικότητα με το ποσοστό αμοιβαίων φιλιών και την αντιλαμβανόμενη ποιότητα φιλίας. Μελέτησαν το ποσοστό και όχι τον αριθμό αμοιβαίων φιλιών στην τάξη επειδή δε συμμετείχαν όλοι οι συμμαθητές στην έρευνα και το υπολόγισαν ως την αναλογία των αμοιβαίων φιλιών προς το σύνολο των δηλωθέντων φιλιών που μπορούσαν να ελεγχθούν για την αμοιβαιότητά τους (με όριο τις πέντε). Η ποιότητα της φιλίας (όχι απαραίτητα αμοιβαίας) με ένα συνομήλικό του ίδιου φύλου περιλάμβανε δύο παράγοντες, την υποστήριξη και τη σύγκρουση. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 245 μαθητές της 8^{ης} τάξης, ηλικίας 13 έως 15 ετών, από τη Νέα Αγγλία των ΗΠΑ.

Καταρχάς οι ερευνητές αναφέρουν συσχέτιση ανάμεσα στο ποσοστό αμοιβαίων φιλιών και την αντιλαμβανόμενη υποστήριξη από τον κολλητό. Έπειτα, βρήκαν θετική επίδραση της αποδοχής στο ποσοστό αμοιβαίων φιλιών και αρνητική επίδραση στη σύγκρουση με τον κολλητό. Αναφέρουν ακόμη ότι μόνο όταν έλεγχαν τη δημοτικότητα αποκαλυπτόταν η αρνητική σχέση της αποδοχής με τη σύγκρουση. Δηλαδή τα παιδιά που ήταν αρεστά αλλά όχι δημοφιλή βίωναν λιγότερη σύγκρουση με τον κολλητό τους.

1.5. Αποδοχή/φιλία και αυτοαντίληψη σχέσεων

Οι Verschueren, Doumen και Buysse (2012), σε έρευνά τους σε 113 παιδιά 1^{ης} τάξης δημοτικού στο Βέλγιο, έλεγξαν τις επιδράσεις της προσκόλλησης στη μητέρα, της αποδοχής από τους συνομηλίκους και της σχέσης με τον εκπαιδευτικό πάνω σε τρεις διαστάσεις της έννοιας του εαυτού (αυτοεκτίμηση, αυτοαντίληψη της ακαδημαϊκής ικανότητας και αυτοαντίληψη των σχέσεων με συνομηλίκους). Σχετικά με την αποδοχή και την αυτοαντίληψη των σχέσεων, βρήκαν επίδραση της πρώτης στη δεύτερη. Από την άλλη, οι Fordham και Stevenson-Hinde (1999) δε βρήκαν συσχέτιση ανάμεσα στην αυτοαντίληψη των σχέσεων και την ποιότητα φιλίας στη σχολική ηλικία.

1.6. Αποδοχή, φιλία και αυτοαντίληψη των σχέσεων με τους συνομηλίκους: συσχέτιση με μοναξιά, αυτοεκτίμηση, σχολική εμπλοκή και επίδραση πάνω τους

Η επίδραση των διάφορων πτυχών των σχέσεων με συνομηλίκους στη μοναξιά, την αυτοεκτίμηση και τη σχολική εμπλοκή έχει μελετηθεί επισταμένα. Σχετικά με την αυτοαντίληψη των σχέσεων με συνομηλίκους και την αυτοεκτίμηση, η Μακρή-Μπότσαρη αναφέρει στο βιβλίο της ότι στη διεθνή βιβλιογραφία η εξωτερική εμφάνιση και οι σχέσεις με συνομηλίκους είναι οι τομείς αυτοαντίληψης που παρουσιάζουν τις μεγαλύτερες συσχετίσεις με την αυτοεκτίμηση. Η ίδια, σε έρευνές της σε μαθητές στην Ελλάδα, επιχείρησε να βρει την επίδραση των διάφορων αυτοαντιλήψεων στην αυτοεκτίμηση με τη μέθοδο της πολλαπλής παλινδρόμησης κατά βήματα. Στους μαθητές Δ', Ε' και Στ' τάξης δημοτικού η αυτοαντίληψη σχέσεων με συνομηλίκους ήταν υπεύθυνη για το 32,7% της μεταβολής των τιμών της αυτοεκτίμησης. Στους μαθητές γυμνασίου η ίδια μεταβλητή βρέθηκε να επηρεάζει την αυτοεκτίμηση κατά 6,7% μόνο. Στους μαθητές λυκείου την αυτοεκτίμηση επηρέαζε κατά 25,4% η αυτοαντίληψη των συναισθηματικών-διαφυλικών σχέσεων και ελάχιστα αυτή των σχέσεων με συνομηλίκους (Μακρή-Μπότσαρη, 2001).

Οι Liem και Martin (2011) εξέτασαν την επίδραση των αυτοαντιλήψεων των σχέσεων με συνομηλίκους στη σχολική εμπλοκή και στην αυτοεκτίμηση των εφήβων, καθώς και τη μεσολάβηση της σχολικής εμπλοκής στη σχέση των αυτοαντιλήψεων με την αυτοεκτίμηση. Επειδή στην εφηβεία οι σχέσεις με το άλλο φύλο αυξάνουν σε σημασία, μελετήθηκαν ξεχωριστά οι αυτοαντιλήψεις για τις σχέσεις με το ίδιο και το άλλο φύλο. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 1436 μαθητές 13 έως 18 ετών στην Αυστραλία. Οι δύο αυτοαντιλήψεις και η αυτοεκτίμηση μετρήθηκαν με τις αντίστοιχες κλίμακες του ίδιου ερωτηματολογίου αυτοπεριγραφής. Ακόμη, οι ερευνητές κατασκεύασαν ένα εργαλείο για τη μέτρηση

της σχολικής εμπλοκής ως μιας πολυδιάστατης έννοιας η οποία αποτελούνταν από πέντε στοιχεία. Με τη βοήθεια του μοντέλου δομικής εξίσωσης βρήκαν ότι και οι δύο αυτοαντιλήψεις σχέσεων επιδρούσαν στη σχολική εμπλοκή, αλλά η αυτοαντίληψη σχέσεων με το ίδιο φύλο σημαντικά περισσότερο. Επίσης και οι δύο επιδρούσαν στην αυτοεκτίμηση άμεσα, αλλά και έμμεσα με τη μεσολάβηση της σχολικής εμπλοκής. Στις παραπάνω αναλύσεις δε βρέθηκαν διαφοροποιήσεις ανάμεσα σε νεότερους (13 έως 15 ετών) και μεγαλύτερους εφήβους (15 έως 18 ετών).

Σχετικά με τα αποτελέσματα της ποιότητας φιλίας, οι Ladd, Kochenderfer και Coleman (1996) διερεύνησαν τη σχέση αυτής της μεταβλητής με τη μοναξιά, τη σχολική συμπάθεια, τη σχολική αποφυγή και την αυτοκαθοδήγηση στην τάξη. Το δείγμα αποτέλεσαν 82 παιδιά νηπιαγωγείου μέσης ηλικίας 5,6 ετών που είχαν έναν τουλάχιστον αμοιβαίο φίλο. Για την αξιολόγηση της ποιότητας φιλίας οι ερευνητές χρησιμοποίησαν ένα δικό τους εργαλείο που μετρά επιβεβαίωση (δηλαδή θετική ανατροφοδότηση από το φίλο), βοήθεια, εξομολόγηση αρνητικών συναισθημάτων, αποκλειστικότητα και σύγκρουση. Στα αποτελέσματα αναφέρουν ότι η εξομολόγηση αρνητικών συναισθημάτων επιδρούσε κατά 17% στη μοναξιά, ενώ η βοήθεια επιδρούσε στη σχολική συμπάθεια κατά 4%.

Άλλες έρευνες πάλι μελέτησαν τα αποτελέσματα περισσότερων της μίας μεταβλητών σχέσεων σε μία ή περισσότερες μεταβλητές προσαρμογής. Οι Kingery και συν. (2011) επικεντρώθηκαν στη χρονική περίοδο της μετάβασης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Εξέτασαν αν η αποδοχή, ο αριθμός αμοιβαίων φιλιών και η ποιότητα αμοιβαίας φιλίας στην 5^η τάξη (τελευταία τάξη του δημοτικού) προβλέπουν τη μοναξιά/κοινωνική δυσaráεσκεια, την αυτοεκτίμηση, τη συμμετοχή στην τάξη και το ποσοστό ημερήσιων απουσιών στην 6^η τάξη (πρώτη τάξη του γυμνασίου), 6 μήνες μετά. Το δείγμα της έρευνας αποτελούνταν από 365 μαθητές μέσης ηλικίας 11,2 ετών από τη Νέα Αγγλία των ΗΠΑ.

Διενήργησαν έλεγχο συσχετίσεων ανάμεσα στους δείκτες σχέσεων της πρώτης μέτρησης και στις μεταβλητές προσαρμογής πρώτης και δεύτερης μέτρησης. Σημαντικές ήταν σχεδόν όλες οι συσχετίσεις, με εξαίρεση κυρίως αυτές που αφορούσαν το ποσοστό απουσιών. Μέσω ταυτόχρονων αναλύσεων παλινδρόμησης βρήκαν ότι τη μοναξιά προέβλεπαν και οι τρεις δείκτες σχέσεων και μάλιστα σε ποσοστό 11%, την αυτοεκτίμηση η ποιότητα φιλίας και τη συμμετοχή στην τάξη η αποδοχή.

Οι Parker και Asher (1993) στην προαναφερόμενη έρευνά τους σε παιδιά σχολικής ηλικίας μελέτησαν τη συμβολή της αποδοχής, της ύπαρξης φιλίας και της ποιότητας κολλητής φιλίας στη μοναξιά. Στις αναλύσεις τους χρησιμοποίησαν όλη την κλίμακα μοναξιάς και κοινωνικής δυσaráεσκειας, εκτός από αυτές που περιλάμβαναν την ποιότητα φιλίας. Σ' αυτές χρησιμοποιούσαν μόνο την υποκλίμακα της μοναξιάς, καθώς οι υπόλοιπες δηλώσεις της κλίμακας επικαλύπτονται αρκετά με δηλώσεις που αναφέρονται στην ποιότητα φιλίας.

Βρήκαν ότι το σκορ αποδοχής συσχετιζόταν αρνητικά με τη μοναξιά και πως τα παιδιά χαμηλής αποδοχής ένιωθαν σημαντικά μεγαλύτερη μοναξιά σε σχέση με τα παιδιά μεσαίας αποδοχής, τα οποία με τη σειρά τους ένιωθαν σημαντικά μεγαλύτερη μοναξιά σε σχέση με τα παιδιά υψηλής αποδοχής. Επίσης, τα παιδιά χωρίς κανένα φίλο ένιωθαν περισσότερη μοναξιά σε σχέση με αυτά που είχαν έστω ένα φίλο, ανεξάρτητα από το επίπεδο αποδοχής τους.

Μέσω ιεραρχικών αναλύσεων παλινδρόμησης βρέθηκε ότι το επίπεδο αποδοχής (χαμηλό, μεσαίο, υψηλό) και καθεμία από τις διαστάσεις φιλίας είχαν ξεχωριστή επίδραση στη μοναξιά (αρνητικές οι επιδράσεις εκτός αυτής της σύγκρουσης/προδοσίας). Δε διέφερε η επίδραση των διαστάσεων φιλίας στη μοναξιά ανάμεσα στα τρία επίπεδα αποδοχής.

Οι Fordham και Stevenson-Hinde (1999) μελέτησαν μεταξύ άλλων τις συσχετίσεις ανάμεσα στην ποιότητα φιλίας, την αυτοεκτίμηση, την αυτοαντίληψη των σχέσεων με τους συνομηλίκους και τη μοναξιά. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 50 μαθητές σε περιοχή του Ηνωμένου Βασιλείου, οι οποίοι κατά τις αναλύσεις χωρίστηκαν σε δύο ηλικιακές ομάδες (8,5 έως 9,5 ετών η πρώτη ομάδα και 9,6 έως 10,7 ετών η δεύτερη). Η ποιότητα φιλίας μετρήθηκε ως προς τη συνολική θετική της διάσταση και τη σύγκρουση/προδοσία.

Προέκυψαν πολύ διαφορετικά μοτίβα σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών για τις δύο ηλικιακές ομάδες. Οι σημαντικές συσχετίσεις ήταν πολύ περισσότερες για τα μεγαλύτερα παιδιά. Και στις δύο ομάδες βρέθηκε σημαντική αρνητική συσχέτιση της μοναξιάς με την αυτοαντίληψη των σχέσεων. Στα μικρότερα παιδιά η σύγκρουση συσχετιζόταν με τη μοναξιά. Στα μεγαλύτερα παιδιά η αυτοεκτίμηση αναδείχθηκε σε βασική μεταβλητή στις υπό διερεύνηση σχέσεις. Συσχετιζόταν αρνητικά με τη σύγκρουση και θετικά με τη θετική διάσταση (και κυρίως με το στοιχείο της επιβεβαίωσης/φροντίδας) και την αυτοαντίληψη των σχέσεων. Μάλιστα βρέθηκε σημαντική επίδραση της θετικής διάστασης στην αυτοεκτίμηση κατά 49% αλλά όχι της σύγκρουσης.

1.7. Διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα

1.7.1. Έμφυλες διαφορές στις μεταβλητές σχέσεων και στις μεταξύ τους σχέσεις

Οι Kingery και συν. (2011) μέτρησαν την αποδοχή σε προέφηβους μέσω της διαβαθμιστικής κλίμακας, ενώ οι Litwack και συν. (2012) σε εφήβους μέσω κατονομασιών. Και στις δύο έρευνες δεν παρατηρήθηκαν διαφορές στο βαθμό αποδοχής ανάμεσα στα δύο φύλα. Αντίθετα, στην έρευνα των Verschueren και συν. (2012) που χρησιμοποίησαν κλίμακα, τα κορίτσια είχαν υψηλότερη αποδοχή από τα αγόρια στην 1^η τάξη. Από την άλλη, οι Fordham και Stevenson-Hinde (1999) δε

βρήκαν διαφορά στην αυτοαντίληψη των σχέσεων με συνομηλίκους ανάμεσα στα δύο φύλα.

Ως προς την αντιλαμβανόμενη ποιότητα φιλίας άλλες έρευνες βρήκαν ότι τα κορίτσια αντιλαμβάνονται την ποιότητα των φιλιών τους ως πιο θετική στη σχολική ηλικία (Parker & Asher, 1993· Shin, 2007), πριν και μετά τη μετάβαση στο γυμνάσιο (Kingery & συν., 2011) και στην εφηβεία (Litwack & συν., 2012). Αντίθετα, άλλες δε βρήκαν διαφορές στις αντιλαμβανόμενες θετικές και αρνητικές διαστάσεις της ποιότητας φιλίας στην προσχολική και σχολική ηλικία (Fordham & Stevenson-Hinde, 1999· Ladd & συν., 1996). Επίσης οι Parker και Asher (1993) διαπίστωσαν ότι τα κορίτσια του δείγματός τους ήταν πιο πιθανό να έχουν ένα τουλάχιστον φίλο σε σχέση με τα αγόρια, ενώ είχαν και σημαντικά περισσότερους φίλους σε σχέση με εκείνα. Μεγαλύτερο αριθμό φίλων στα κορίτσια βρήκε και η Shin (2007) στην έρευνά της σε 466 Νοτιοκορεάτες μαθητές 5^{ης} και 6^{ης} τάξης δημοτικού με μέση ηλικία τα 11 χρόνια.

Η έμφυλη διαφορά στις πιθανότητες να έχουν τα παιδιά διαφορετικού επιπέδου αποδοχής κολλητή φιλία ή όχι δεν έφτασε τη στατιστική σημαντικότητα στην έρευνα των Parker και Asher (1993). Οι Fordham και Stevenson-Hinde (1999) δε βρήκαν διαφορές στις συσχετίσεις της ποιότητας φιλίας με την αυτοαντίληψη των σχέσεων ανάμεσα στα δύο φύλα.

1.7.2. Έμφυλες διαφορές στις σχέσεις των μεταβλητών σχέσεων με τις μεταβλητές προσαρμογής

Στην έρευνα των Betts και Stiller (2014) σε παιδιά σχολικής ηλικίας πραγματοποιήθηκαν δύο μετρήσεις στην ποιότητα φιλίας, τη μοναξιά και τη σχολική συμπάθεια σε απόσταση τριών μηνών. Μόνο στα κορίτσια παρατηρήθηκαν κάποιες σταθερές συσχετίσεις. Συγκεκριμένα, όλες οι θετικές διαστάσεις της φιλίας συσχετίζονταν αρνητικά με τη μοναξιά, ενώ η διάσταση της συντροφικότητας ήταν η μόνη που συσχετιζόταν με τη σχολική συμπάθεια.

Όσον αφορά την επίδραση στη μοναξιά, οι Parker και Asher (1993) δεν εντόπισαν έμφυλες διαφορές στη μοναξιά των παιδιών σχολικής ηλικίας ανάλογα με την ύπαρξη ή μη φιλίας ή/και το επίπεδο αποδοχής ούτε στην επίδραση του επιπέδου αποδοχής ή/και της ποιότητας φιλίας πάνω στη μοναξιά. Αντίθετα, οι Ladd και συν. (1996) στην έρευνά τους σε παιδιά νηπιαγωγείου βρήκαν ότι, πέρα από την επίδραση της αποκάλυψης αρνητικού συναισθήματος και για τα δύο φύλα, επιδρούσε στη μοναξιά και η αντιλαμβανόμενη σύγκρουση με τον κολλητό αλλά μόνο για τα αγόρια.

Σχετικά με τη σχολική εμπλοκή, πάλι οι Ladd και συν. (1996) εντόπισαν ότι μόνο στα αγόρια η σύγκρουση με τον κολλητό επιδρούσε θετικά στη σχολική αποφυγή και αρνητικά στη σχολική συμπάθεια και την αυτοκαθοδήγηση. Όσο για

την αυτοεκτίμηση, οι Litwack και συν. (2012) αναφέρουν στην έρευνά τους ότι στην αυτοεκτίμηση των αγοριών επιδρούσε άμεσα η σύγκρουση με τον αναφερόμενο κολλητό και έμμεσα η αποδοχή μέσω της πλήρους μεσολάβησης της σύγκρουσης. Εντύπωση τους προκάλεσε το γεγονός ότι βρέθηκε συσχέτιση του ποσοστού αμοιβαίων φιλιών με την αυτοεκτίμηση στα κορίτσια, αλλά όχι επίδραση. Το ερμήνευσαν με το σκεπτικό ότι πιθανώς ο αριθμός των αμοιβαίων φίλων να επηρεάζει την αυτοεκτίμηση, αλλά τα χαρακτηριστικά των φίλων να μειώνουν την επίδραση αυτή.

Τέλος, οι Liem και Martin (2011) δε βρήκαν διαφορές στην επίδραση των αυτοαντίληψεων για τις σχέσεις με συνομηλίκους ίδιου και αντίθετου φύλου στη σχολική εμπλοκή των εφήβων, ούτε και στην αυτοεκτίμησή τους.

1.8. Σκοπός της έρευνας

Οι σχέσεις με τους συνομηλίκους (αποδοχή, δημοτικότητα, θυματοποίηση, φιλία, σημασία της θέσης σε μεγαλύτερα κοινωνικά δίκτυα, κ.ά.) έχουν συνδεθεί με πολλές πτυχές της προσαρμογής των παιδιών. Άλλοτε ερευνάται η συμβολή των σχέσεων στην εξέλιξη των παιδιών και άλλοτε η συμβολή των ατομικών χαρακτηριστικών στις σχέσεις. Σχετικά με την ψυχολογική και σχολική προσαρμογή, οι περισσότερες έρευνες εστιάζουν στο πώς αυτές επηρεάζονται από τις σχέσεις. Έτσι και εδώ, θα ερευνηθεί το πώς συμβάλλουν οι σχέσεις με συνομηλίκους σε ενδεικτικές πτυχές της προσαρμογής του παιδιού.

Οι σχέσεις με τους συνομηλίκους άλλοτε εξετάζονται με πιο αντικειμενικά εργαλεία, δηλαδή από τη σκοπιά των υπόλοιπων μελών του δικτύου ή κάποιου παρατηρητή. Άλλοτε πάλι δίνεται έμφαση στο πώς τις αντιλαμβάνεται το άτομο. Η αντίληψη του ατόμου για τις σχέσεις του έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί ενδέχεται να μην ταυτίζεται απόλυτα με την πραγματικότητα αλλά να το επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό (Taylor & Brown, 1988). Έτσι λοιπόν η παρούσα έρευνα ασχολείται αφενός με την αποδοχή και τον αριθμό φίλων, οι οποίες εξετάζονται από τη σκοπιά των συνομηλίκων, αφετέρου με την ποιότητα φιλίας και τη συνολική απεικόνιση των σχέσεων με συνομηλίκους που αντικατοπτρίζουν τον τρόπο με τον οποίο τις αντιλαμβάνεται το ίδιο το παιδί.

Ειδικότερα, η έρευνα αυτή καταπιάνεται με τις εξής “μεταβλητές σχέσεων”:

- την αποδοχή από τους συνομηλίκους –και συγκεκριμένα από την ομάδα των συμμαθητών–,
- κάποια βασικά χαρακτηριστικά της φιλίας –συγκεκριμένα τον αριθμό αμοιβαίων φιλιών στην τάξη και τις επιμέρους διαστάσεις της ποιότητας της φιλίας με το θεωρούμενο κολλητό (συντροφικότητα, σύγκρουση, παροχή βοήθειας, ασφάλεια, οικειότητα)– και
- την αυτοαντίληψη των σχέσεων με συνομηλίκους.

Μελετά επίσης τους εξής “δείκτες προσαρμογής” του παιδιού:

- τη μοναξιά,
- την αυτοεκτίμηση,
- ένα δείκτη της συναισθηματικής και έναν της συμπεριφορικής διάστασης της σχολικής εμπλοκής (συγκεκριμένα τη σχολική συμπάθεια και τη σχολική αποφυγή αντίστοιχα).

Σκοπός της έρευνας είναι να εξετάσει τη σχέση μεταξύ αποδοχής και φιλίας, την επίδραση της αποδοχής και της φιλίας στην αυτοαντίληψη για τις σχέσεις με τους συνομηλίκους και την επίδραση των τριών παραπάνω μεταβλητών στους δείκτες προσαρμογής μαθητών δημοτικού σχολείου. Τέλος, εξετάζει πιθανές διαφορές στις παραπάνω διαστάσεις ανάμεσα στα δύο φύλα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΜΕΘΟΔΟΣ

2.1 Συμμετέχοντες

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 180 μαθητές από τρία δημοτικά σχολεία τριών κωμοπόλεων του νομού Φθιώτιδας. Συγκεκριμένα οι μαθητές προέρχονταν από τέσσερα τμήματα Δ΄ τάξης, τρία τμήματα Ε΄ τάξης και τρία τμήματα Στ΄ τάξης. Η μέση ηλικία του δείγματος ήταν τα 10,94 χρόνια (τυπική απόκλιση 0,82, εύρος 9-12). Από τους 180 μαθητές οι 96 ήταν κορίτσια (53,3%). Επιλέχθηκαν τα συγκεκριμένα σχολεία λόγω της ευκολίας πρόσβασης σε αυτά.

Η πλειονότητα των παιδιών (42,2%) προερχόταν από οικογένειες «χειρωνάκτων υψηλής ειδίκευσης» (γεωργοί, κτηνοτρόφοι, τεχνίτες). Το 23,3% προερχόταν από οικογένειες όπου η ανώτερη απασχόληση ανάμεσα στους δύο γονείς ήταν αυτή του «στελέχους χαμηλής ειδίκευσης» (υπάλληλος γραφείου, πωλητής, απασχολούμενος στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών ή υπηρεσιών προστασίας, τεχνολόγος), το 15,6% από οικογένειες «χειρωνάκτων χαμηλής ειδίκευσης» (εργάτες, χειριστές μηχανημάτων, οδηγοί μεταφορικών μέσων) και το 12,8% από οικογένειες με τουλάχιστον τον ένα γονέα «στέλεχος υψηλής ειδίκευσης» (επιστήμονας, υπηρετών στις ένοπλες δυνάμεις). Σχεδόν οι μισοί πατέρες των παιδιών της έρευνας ήταν γεωργοί ή τεχνίτες (31,1% και 18,3% αντίστοιχα), ενώ το 40% των μητέρων ασχολούνταν με τα οικιακά.

Σε ένα τμήμα Δ΄ τάξης και σε ένα τμήμα Στ΄ τάξης οι εκπαιδευτικοί δεν επέτρεψαν τη συμπλήρωση της κοινωνιομετρικής κλίμακας. Στο δεύτερο τμήμα μάλιστα, οι μαθητές δε σημείωσαν ούτε τους φίλους τους πάνω στη λίστα με τα ονόματα των συμμαθητών τους. Επίσης, σε δύο άλλα τμήματα Δ΄ τάξης, πολλοί ήταν οι μαθητές που εκ παραδρομής δε σημείωσαν τους φίλους τους, με αποτέλεσμα να εξαιρεθούν και αυτά τα τμήματα από τον υπολογισμό του αριθμού αμοιβαίων φιλιών. Ως εκ τούτου, οι αναλύσεις που περιλαμβάνουν το βαθμό αποδοχής αφορούν 143 μαθητές, αυτές που περιλαμβάνουν τον αριθμό των αμοιβαίων φιλιών στην τάξη αφορούν 122 μαθητές, ενώ αυτές που περιλαμβάνουν και τις δύο αυτές μεταβλητές αφορούν 108 μαθητές. Στις υπόλοιπες αναλύσεις τα δεδομένα αφορούν και τους 180 μαθητές.

2.2 Ερευνητικά εργαλεία

Στους μαθητές μοιράστηκε ένα οκτασέλιδο ερωτηματολόγιο. Η πρώτη σελίδα περιείχε ερωτήσεις σχετικά με δημογραφικά στοιχεία.

➤ Αποδοχή από τους συνομηλίκους

Για τη μέτρηση της αποδοχής των μαθητών από την ομάδα των συμμαθητών τους επιλέχθηκε η μέθοδος της κοινωνιομετρικής κλίμακας διαβάθμισης (Roistacher, 1974). Συγκεκριμένα οι μαθητές κλήθηκαν να απαντήσουν στην ερώτηση «πόσο πολύ θα σου άρεσε να κάνεις παρέα με καθέναν απ' τους συμμαθητές σου;» επιλέγοντας μία από τις παρακάτω απαντήσεις: «καθόλου», «λίγο», «δεν ξέρω», «αρκετά», «πολύ». Ο βαθμός 1 αντιστοιχούσε στην απάντηση «καθόλου» και ο βαθμός 5 στην απάντηση «πολύ». Μπροστά απ' την κλίμακα υπήρχε μια λίστα με τα ονόματα των παιδιών της κάθε τάξης. Πριν τη συμπλήρωση της κλίμακας υπήρχαν διατυπωμένες κάποιες οδηγίες, μία εκ των οποίων ζητούσε απ' τα παιδιά να διαγράψουν το όνομά τους. Υπολογίστηκε ο μέσος όρος αποδοχής για κάθε παιδί. Όσο μεγαλύτερος είναι ο μέσος όρος, τόσο πιο αρεστός στους συμμαθητές του θεωρείται ο μαθητής. Επιλέχθηκε η συγκεκριμένη κοινωνιομετρική μέθοδος και όχι οι κατονομασίες, γιατί αυτή επικαλύπτεται λιγότερο με εργαλεία αξιολόγησης της φιλίας (Gifford-Smith & Brownell, 2003).

➤ Αριθμός αμοιβαίων φιλικών σχέσεων

Η προαναφερόμενη λίστα με τα ονόματα των συμμαθητών προσφέρθηκε και για την ανάδειξη των αμοιβαίων φιλιών στην τάξη. Μία οδηγία ζητούσε από τα παιδιά να κυκλώσουν τα ονόματα των συμμαθητών με τους οποίους είναι φίλοι. Χρησιμοποιήθηκε δηλαδή η μέθοδος των κατονομασιών.

Δεν τέθηκε περιορισμός στον αριθμό των συμμαθητών που μπορούσαν να δηλώσουν ως φίλους. Επίσης, λήφθηκαν υπόψη μόνο οι αμοιβαίες φιλίες. Για να θεωρηθούν δύο συμμαθητές αμοιβαίοι φίλοι έπρεπε να έχουν κυκλώσει ο ένας το όνομα του άλλου στη λίστα και ταυτόχρονα να έχουν βαθμολογήσει ο ένας τον άλλον με 4 ή 5, δηλαδή να έχουν δηλώσει ότι απολαμβάνουν ο ένας την παρέα του άλλου.

➤ Ποιότητα φιλίας

Για τη μέτρησης της ποιότητας της φιλίας των παιδιών χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Ποιότητας Φιλίας (Friendship Qualities Scale –FQS) (Bukowski, Hoza & Boivin, 1994). Επιλέχθηκε η συγκεκριμένη κλίμακα αυτοαναφοράς επειδή είναι σύντομη και επειδή παρέχει πληροφορίες για διάφορες διαστάσεις της φιλίας. Απευθύνεται σε παιδιά προεφηβικής και πρώιμης εφηβικής ηλικίας και αποτυπώνει τις αντιλήψεις τους για τα πραγματικά χαρακτηριστικά της φιλικής σχέσης που διατηρούν με ένα συγκεκριμένο παιδί. Συγκεκριμένα εξετάζει πέντε διαστάσεις τις οποίες οι κατασκευαστές του θεώρησαν βασικές για μία φιλία μέσα από την εξέταση της βιβλιογραφίας και τα αποτελέσματα πιλοτικών ερευνών. Είναι ξεχωριστές, αλλά συσχετιζόμενες μεταξύ τους.

Πρόκειται για τη συντροφικότητα, τη σύγκρουση, την παροχή βοήθειας, την ασφάλεια και την οικειότητα. Οι δύο πρώτες εκλαμβάνονται ως μονοδιάστατες έννοιες και περιλαμβάνουν τέσσερις δηλώσεις η καθεμία. Η συντροφικότητα αφορά

το βαθμό στον οποίο περνούν μαζί τον ελεύθερο τους χρόνο τα δύο παιδιά. Η σύγκρουση δηλώνει το μέγεθος διαφωνιών, διαπληκτισμών, ενοχλητικών πειραγμάτων και τσακωμών μεταξύ τους.

Οι υπόλοιπες τρεις διαστάσεις διακρίνονται σε δύο υποδιαστάσεις και αποτελούνται από πέντε δηλώσεις η καθεμία. Η παροχή βοήθειας διακρίνεται στην παροχή βοήθειας καθαυτή και στην προστασία από ενδεχόμενη θυματοποίηση. Η ασφάλεια περιλαμβάνει αφενός την εχεμύθεια και τη στήριξη που προσφέρει ο φίλος, αφετέρου τη δυνατότητα υπέρβασης των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η φιλική σχέση. Τέλος, η οικειότητα διακρίνεται στο πόσο δεμένο νιώθει το παιδί με το φίλο του και στο πόσο ξεχωριστό πιστεύει ότι είναι το ίδιο για το φίλο του. Έτσι, η συνολική κλίμακα αποτελείται από πέντε κλίμακες και 23 δηλώσεις.

Πριν από τη συμπλήρωσή του ζητούνταν από τα παιδιά να δηλώσουν το όνομα του κολλητού τους (δηλαδή του πιο αγαπημένου φίλου ή έστω του παιδιού με το οποίο συναναστρέφονταν περισσότερο αν δεν είχαν κάποιον κολλητό), εάν αυτός βρίσκεται στο ίδιο τμήμα, σε άλλο τμήμα του ίδιου σχολείου ή εκτός σχολείου και από πότε κάνουν παρέα. Δεν τέθηκε δηλαδή περιορισμός στο πλαίσιο ύπαρξης της κολλητής φιλίας, με σκοπό όλα τα παιδιά να απαντήσουν σίγουρα για τον καλύτερο φίλο τους, όπου κι αν βρίσκεται αυτός.

Η κλίμακα είναι πεντάβαθμη τύπου Likert. Οι βαθμοί αντιστοιχούν στις απαντήσεις «σχεδόν ποτέ», «λίγο», «μερικές φορές», «πολύ», «σχεδόν πάντα», με το 1 να αντιστοιχεί στην πρώτη κ.ο.κ. Για τον υπολογισμό του σκορ της κάθε κλίμακας υπολογίστηκε ο μέσος όρος των βαθμολογιών των απαντήσεων που αντιστοιχούν στην καθεμία. Μάλιστα στην κλίμακα της ασφάλειας προηγήθηκε η αντιστροφή μίας ερώτησης («Αν τσακωθείτε άσχημα και μετά του/της ζητήσεις συγγνώμη, θα συνεχίσει να είναι θυμωμένος/η μαζί σου;»).

Το ερωτηματολόγιο μεταφράστηκε στα ελληνικά. Για την καλύτερη κατανόηση των προτάσεων αυτές διατυπώθηκαν σε ερωτηματική μορφή και τα ρήματα σε χρόνο ενεστώτα ή μέλλοντα. Οι ερωτήσεις «My friend and I can argue a lot» και «I can get into fights with my friend» μεταφράστηκαν ως «Τσακώνεστε πολύ;» και «Τσακώνεστε;», δηλαδή αποδόθηκαν με ίδιο περιεχόμενο, επειδή η ακριβής μετάφραση του ρήματος argue ως διαπληκτίζομαι ή λογομαχώ θα δημιουργούσε σύγχυση στα παιδιά.

Οι κατασκευαστές βρήκαν ικανοποιητική αξιοπιστία εσωτερικής συνάφειας για όλες τις κλίμακες (μεταξύ 0.71 και 0.86). Επιπλέον, οι κλίμακες της συντροφικότητας, της βοήθειας, της ασφάλειας και της οικειότητας έδωσαν υψηλότερα σκορ για τις αμοιβαίες και για τις σταθερές φιλίες, ενώ η κλίμακα της σύγκρουσης έδωσε χαμηλότερα σκορ για τις αμοιβαίες φιλίες, πράγμα που ισχυροποιεί το ερωτηματολόγιο ως προς την εγκυρότητά του στη βάση κριτηρίων (Bukowski & συν., 1994). Στην Ελλάδα η Βαϊράμη (2005) στάθμισε το ερωτηματολόγιο σε 270 παιδιά προεφηβικής και εφηβικής ηλικίας. Η παραγοντική ανάλυση επιβεβαίωσε την αρχική δομή του ερωτηματολογίου, εκτός από μία

ερώτηση στην κλίμακα της συντροφικότητας. Στην έρευνα αυτή, οι κλίμακες της σύγκρουσης, της βοήθειας, της ασφάλειας και της οικειότητας επέδειξαν ικανοποιητική αξιοπιστία εσωτερικής συνοχής (0,71, 0,82, 0,63 και 0,75 αντίστοιχα) και η κλίμακα της συντροφικότητας μέτρια (0,50), λαμβάνοντας υπόψη και το μικρό αριθμό ερωτήσεων της καθεμιάς.

➤ Αυτοαντίληψη των σχέσεων με συνομηλίκους

Χρησιμοποιήθηκε η υποκλίμακα «Σχέσεις με συνομηλίκους» από την κλίμακα «Πώς Αντιλαμβάνομαι τον Εαυτό μου II» (ΠΑΤΕΜ II) (Μακρή-Μπότσαρη, 2013) που αποτελεί την ελληνική εκδοχή του «Προφίλ Αυτοαντίληψης για Παιδιά» (Self-Perception Profile for Children) της Harter. Η κλίμακα αυτή αξιολογεί την αυτοεκτίμηση και πέντε τομείς αυτοαντίληψης. Κάθε υποκλίμακα περιλαμβάνει 5 δηλώσεις μαζί με την αντίθετή τους έτσι ώστε να περιοριστεί η τάση του παιδιού για κοινωνικά αποδεκτές απαντήσεις. Δίπλα σε κάθε δήλωση υπάρχουν οι επιλογές «Πάρα πολύ μου ταιριάζει» και «Μάλλον μου ταιριάζει». Οι τέσσερις επιλογές αντιπροσωπεύουν τις βαθμολογίες 1 έως 4. Όταν η αριστερή διατύπωση είναι αρνητική, η βαθμολογία αντιστρέφεται. Στο τέλος εξάγεται ο μέσος όρος των επιμέρους βαθμολογιών.

Στην υποκλίμακα των σχέσεων με συνομηλίκους τρεις ερωτήσεις αφορούν τις φιλικές σχέσεις των παιδιών (ικανότητα σύναψης φιλικών σχέσεων, αριθμός φίλων και ικανοποίηση), μία αφορά την αποδοχή και μία τη δημοτικότητα. Όσο μεγαλύτερο σκορ συγκεντρώσει ένα παιδί τόσο πιο θετική αυτοαντίληψη για τις σχέσεις του με τους συνομηλίκους του έχει. Τα παιδιά αυτής της ηλικίας δεν είναι εξοικειωμένα με τέτοιας μορφής κλίμακες. Αυτό φάνηκε και κατά τη δοκιμαστική χορήγηση του ερωτηματολογίου σε δύο παιδιά που αντιμετώπισαν τις αντίθετες δηλώσεις ως διπλή κλίμακα. Έτσι, στο τελικό ερωτηματολόγιο τις οδηγίες συμπλήρωσης ακολούθησε ένα σωστά συμπληρωμένο παράδειγμα που φάνηκε να βοήθησε πολύ τα παιδιά. Ο δείκτης αξιοπιστίας εσωτερικής συνάφειας της υποκλίμακας ήταν μέτριος (0,54).

➤ Μοναξιά

Η μοναξιά αξιολογήθηκε με τις τρεις σχετικές ερωτήσεις αυτοαναφοράς του ερωτηματολογίου Μοναξιάς και Κοινωνικής Δυσaréσκειας (Loneliness and Social Dissatisfaction Questionnaire –LSDQ) (Asher, Hymel & Renshaw, 1984), όπως προσαρμόστηκε στην Ελλάδα από τις Galanaki και Kalantzi-Azizi (1999). Υιοθετήθηκε η πεντάβαθμη διαβάθμιση των απαντήσεων, σε αντίθεση με τις υποδείξεις των ερευνητριών, καθώς οι τρεις ερωτήσεις ενσωματώθηκαν στο ερωτηματολόγιο σχολικής συμπάθειας και αποφυγής. Για την εξαγωγή του σκορ μοναξιάς κάθε παιδιού υπολογίστηκε ο μέσος όρος των απαντήσεών του στις τρεις ερωτήσεις. Όσο μεγαλύτερο είναι το σκορ, τόσο μεγαλύτερη είναι η μοναξιά που νιώθει το παιδί.

Ο δείκτης Cronbach α για την υποκλίμακα της μοναξιάς παρουσιάζει σχετικά μικρές ωστόσο ικανοποιητικές τιμές σε έρευνες εντός και εκτός του ελληνικού χώρου (Galaniaki, Polychronopoulou & Babalis, 2008; Parker & Asher, 1993). Κι αυτό γιατί κάτι τέτοιο είναι αναμενόμενο δεδομένου του μικρού αριθμού των ερωτήσεων που την αποτελούν. Και στην παρούσα έρευνα ο δείκτης Cronbach α ήταν ικανοποιητικός (0,66).

➤ Αυτοεκτίμηση

Χρησιμοποιήθηκε η αντίστοιχη υποκλίμακα του ΠΑΤΕΜ II που αναφέρθηκε παραπάνω. Υψηλότερη βαθμολογία δηλώνει υψηλότερη αυτοεκτίμηση. Ο δείκτης Cronbach α της υποκλίμακας ήταν ίσος με 0,79.

➤ Σχολική εμπλοκή

Χρησιμοποιήθηκε μια αναθεωρημένη εκδοχή του Ερωτηματολογίου της Σχολικής Συμπάθειας και Αποφυγής (School Liking and Avoidance Questionnaire – SLAQ) (Ladd & Price, 1987). Απευθύνεται σε παιδιά νηπιαγωγείου και δημοτικού, ωστόσο έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως σε παιδιά νηπιαγωγείου. Περιλαμβάνει δύο υποκλίμακες που μετρούν δύο ξεχωριστές αλλά συνδεδεμένες έννοιες, αυτές της σχολικής συμπάθειας και της σχολικής αποφυγής. Η πρώτη εμπίπτει στη συναισθηματική διάσταση της σχολικής εμπλοκής, ενώ η δεύτερη στη συμπεριφορική της διάσταση (Smith, 2011). Η υποκλίμακα της σχολικής συμπάθειας περιλαμβάνει εννέα ερωτήσεις και η υποκλίμακα της σχολικής αποφυγής πέντε.

Το ερωτηματολόγιο μεταφράστηκε στα ελληνικά. Δίπλα από τις ερωτήσεις υπήρχε μια πεντάβαθμη κλίμακα τύπου Likert. Οι μαθητές καλούνταν να επιλέξουν ανάμεσα στα «σχεδόν ποτέ», «λίγο», «μερικές φορές», «πολύ» και «σχεδόν πάντα», με την πρώτη απάντηση να βαθμολογείται με 1, τη δεύτερη με 2, κ.ο.κ. Στο τέλος εξάχθηκαν ο μέσος όρος συμπάθειας και ο μέσος όρος αποφυγής, αφού αντιστράφηκαν τρεις ερωτήσεις με αρνητική διατύπωση στην υποκλίμακα της σχολικής συμπάθειας. Όσο μεγαλύτεροι είναι οι δύο μέσοι όροι, τόσο πιο πολύ το παιδί συμπαθεί το σχολείο και επιθυμεί να το αποφύγει αντίστοιχα. Ο δείκτης αξιοπιστίας εσωτερικής συνάφειας Cronbach α της υποκλίμακας συμπάθειας βρέθηκε ίσος με 0,90 και της υποκλίμακας αποφυγής με 0,75.

2.3 Διαδικασία

Τα ερωτηματολόγια μοιράστηκαν σε κάθε τάξη από τον εκπαιδευτικό της. Η διαδικασία αυτή πραγματοποιήθηκε τέλη Μαΐου με αρχές Ιουνίου του 2014. Τα παιδιά μπορούσαν να αποχωρήσουν από τη διαδικασία αν το επιθυμούσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Οι αναλύσεις πραγματοποιήθηκαν με το στατιστικό πακέτο SPSS έκδοση 21. Αρχικά βρέθηκαν οι μέσοι όροι όλων των μεταβλητών για το σύνολο του δείγματος, αλλά και για τα δύο φύλα ξεχωριστά. Στον πίνακα 1 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα. Η μόνη διαφορά που βρέθηκε ανάμεσα στα δύο φύλα αφορούσε το βαθμό σχολικής συμπάθειας, ο οποίος ήταν υψηλότερος για τα κορίτσια ($p < 0,001$).

Πίνακας 1

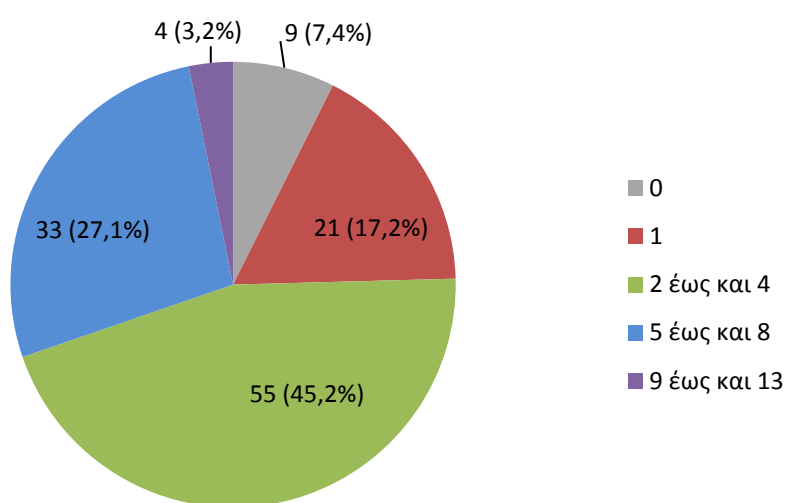
Μέσος όρος, τυπική απόκλιση και εύρος των σκορ των υπό εξέταση μεταβλητών στο σύνολο του δείγματος, καθώς και στα αγόρια και στα κορίτσια ξεχωριστά. Οι υπογραμμισμένοι μέσοι όροι διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους ($p < 0,001$).

	<u>Συνολικά (N = 180)*</u>		<u>Αγόρια (N = 84)*</u>		<u>Κορίτσια (N = 96)*</u>		<u>Εύρος</u>
	<u>Μέσος όρος</u>	<u>Τυπ. απόκλιση</u>	<u>Μέσος όρος</u>	<u>Τυπ. απόκλιση</u>	<u>Μέσος όρος</u>	<u>Τυπ. απόκλιση</u>	
Αποδοχή	3,38	0,57	3,39	0,55	3,37	0,59	1 - 5
Αριθμός φιλιών	3,51	2,61	3,65	2,59	3,39	2,64	0 - 13
Συντροφικότητα	3,94	0,70	3,96	0,76	3,93	0,64	1 - 5
Σύγκρουση	2,13	0,85	2,22	0,83	2,05	0,86	1 - 5
Βοήθεια	3,84	0,89	3,73	0,90	3,92	0,87	1 - 5
Ασφάλεια	3,85	0,76	3,75	0,69	3,93	0,81	1 - 5
Οικειότητα	4,06	0,72	3,96	0,76	4,15	0,66	1 - 5
Αυτοαντίληψη για σχέσεις με συνομηλίκους	2,84	0,56	2,85	0,51	2,84	0,60	1 - 4
Μοναξιά	1,40	0,66	1,40	0,56	1,40	0,73	1 - 5
Αυτοεκτίμηση	3,13	0,59	3,13	0,52	3,13	0,66	1 - 4
Σχολική συμπάθεια	3,94	0,80	<u>3,72</u>	0,81	<u>4,14</u>	0,74	1 - 5
Σχολική αποφυγή	2,10	0,82	2,20	0,80	2,02	0,83	1 - 5

* Εκτός από την αποδοχή όπου $N_{\text{αγοριών}} = 68$, $N_{\text{κοριτσιών}} = 75$ και από τον αριθμό αμοιβαίων φιλιών όπου $N_{\text{αγοριών}} = 55$, $N_{\text{κοριτσιών}} = 67$.

Συνολικά 74 παιδιά (41,1%) συμπλήρωσαν την Κλίμακα Ποιότητας Φιλίας για συνομήλικο που ήταν αμοιβαίος φίλος. Μάλιστα τα 34 από αυτά (18,9% του δείγματος) είχαν αμοιβαία κολλητή φιλία. Για 24 παιδιά (13,3%) δε βρέθηκε αμοιβαία φιλική σχέση με το παιδί που δήλωσαν ως φίλο. Σχεδόν για τα μισά παιδιά του δείγματος (45,6%) δεν μπόρεσε να ελεγχθεί η αμοιβαιότητα της σχέσης με το παιδί που δήλωσαν ως κολλητό, είτε γιατί δήλωσαν άτομα που βρίσκονταν εκτός σχολείου ή σε τάξεις του σχολείου που ήταν εκτός της έρευνας είτε γιατί άφησαν κενή τη συμπλήρωση της απάντησης.

Στο παρακάτω διάγραμμα φαίνονται τα ποσοστά των μαθητών με βάση τον αριθμό αμοιβαίων φίλων που βρέθηκαν να έχουν.

Διάγραμμα 1

Απόλυτες συχνότητες (και ποσοστά) μαθητών ανάλογα με τον αριθμό των αμοιβαίων φίλων τους (αφορούν τους 122 συμμετέχοντες για τους οποίους υπήρχαν αντίστοιχα στοιχεία).

Ελέγχοντας για διαφορές ως προς την τάξη με τη βοήθεια της ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (One-way ANOVA) βρέθηκε ότι η συντροφικότητα ήταν σημαντικά μεγαλύτερη στη Στ' απ' ό,τι στη Δ' τάξη ($p < 0,01$), ενώ η σχολική συμπάθεια ήταν σημαντικά μικρότερη στη Στ' τάξη σε σχέση με τη Δ' ($p < 0,05$). Ως προς την ηλικία διαπιστώθηκε αντίστοιχη διαφορά μεταξύ 10 και 12 ετών για τη συντροφικότητα μόνο ($p < 0,01$). Στον πίνακα 2 φαίνονται οι μέσες τιμές και οι τυπικές αποκλίσεις της συντροφικότητας και της σχολικής συμπάθειας για τις τρεις τάξεις, καθώς και της συντροφικότητας για τις ηλικίες 10-12 (τα παιδιά με ηλικία 9 ετών ήταν μόνο δύο και δε συμπεριλήφθηκαν στην ανάλυση).

Πίνακας 2

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις μεταβλητών που διέφεραν σημαντικά ως προς την τάξη και την ηλικία. Οι υπογραμμισμένοι μέσοι όροι είναι αυτοί που διαφέρουν μεταξύ τους.

Τάξη	Συντροφικότητα		Σχολική συμπάθεια		Ηλικία	Συντροφικότητα	
	Μέσος όρος	Τυπ. απόκλιση	Μέσος όρος	Τυπ. απόκλιση		Μέσος όρος	Τυπ. απόκλιση
Δ' (N = 59)	<u>3,75</u> **	0,63	<u>4,18</u> *	0,71	10 (N = 59)	<u>3,74</u> **	0,65
Ε' (N = 68)	3,94	0,76	3,84	0,77	11 (N = 64)	3,95	0,76
Στ' (N = 53)	<u>4,16</u> **	0,63	<u>3,80</u> *	0,88	12 (N = 53)	<u>4,17</u> **	0,59

* p<0,05 , ** p<0,01

Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκαν έλεγχοι συσχετίσεων με τη βοήθεια του παραμετρικού κριτηρίου Pearson's r. Στον πίνακα 3 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του ελέγχου συσχέτισης μεταξύ των μεταβλητών των σχέσεων. Παρατηρούμε ότι όλες οι διαστάσεις της φιλίας συσχετίζονταν μεταξύ τους (p<0,001), εκτός από το ζεύγος συντροφικότητα-σύγκρουση. Σχετικά με τη σχέση αποδοχής και χαρακτηριστικών φιλίας, βρέθηκαν σημαντικές θετικές συσχετίσεις της αποδοχής με τον αριθμό αμοιβαίων φιλιών, τη συντροφικότητα, τη βοήθεια και την ασφάλεια. Η αποδοχή συσχετιζόταν και με την αυτοαντίληψη για τις σχέσεις με τους συνομηλίκους. Ο αριθμός αμοιβαίων φιλιών δε συσχετιζόταν σημαντικά με κάποια μεταβλητή πέρα από την αποδοχή.

Πίνακας 3

Συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητές των σχέσεων στο σύνολο του δείγματος (έχουν χρωματιστεί οι διαστάσεις της ποιότητας φιλίας και οι συσχετίσεις μεταξύ τους).

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Αποδοχή	-						
2. Αριθμός φιλιών	0,445 ***	-					
3. Συντροφικότητα	0,227 **	0,057	-				
4. Σύγκρουση	-0,049	0,144	-0,115	-			
5. Βοήθεια	0,201 *	-0,112	0,525 ***	-0,344 ***	-		
6. Ασφάλεια	0,169 *	-0,129	0,525 ***	-0,326 ***	0,639 ***	-	
7. Οικειότητα	0,139	-0,111	0,487 ***	-0,406 ***	0,699 ***	0,650 ***	-
8. Αυτοαντίληψη για σχέσεις με συνομηλίκους	0,300 ***	0,155	0,177 *	-0,119	0,180 *	0,091	0,096

* p<0,05 , ** p<0,01 , *** p<0,001

Διενεργώντας συσχετίσεις για κάθε φύλο ξεχωριστά διαπιστώθηκε ότι η συσχέτιση της αποδοχής με τη συντροφικότητα ίσχυε μόνο για τα κορίτσια. Δε βρέθηκε σημαντική συσχέτιση της αποδοχής με τη βοήθεια και την ασφάλεια, σε κανένα από τα δύο φύλα, παρόλο που οι αντίστοιχες συσχετίσεις ήταν σημαντικές για το σύνολο του δείγματος (πίνακας 4).

Πίνακας 4

Συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητές των σχέσεων ξεχωριστά για τα αγόρια και τα κορίτσια. Πάνω από τη διαγώνιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα για τα αγόρια και κάτω από τη διαγώνιο για τα κορίτσια.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. Αποδοχή	-	0,446**	0,149	-0,130	0,209	0,182	0,192	0,347**
2. Αριθμός φιλιών	0,447**	-	0,056	0,157	-0,105	-0,086	-0,072	0,197
3. Συντροφικότητα	0,304**	0,056	-	-0,209	0,485***	0,501***	0,444***	0,167
4. Σύγκρουση	0,017	0,128	-0,031	-	-0,307**	-0,311**	-0,440***	-0,145
5. Βοήθεια	0,196	-0,110	0,584***	-0,363***	-	0,649***	0,681***	0,175
6. Ασφάλεια	0,161	-0,149	0,573***	-0,323**	0,627***	-	0,628***	0,147
7. Οικειότητα	0,088	-0,142	0,557***	-0,360***	0,711***	0,672***	-	0,118
8. Αυτοαντίληψη για σχέσεις με συνομηλίκους	0,280*	0,139	0,190	-0,104	0,189	0,059	0,083	-

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Στους πίνακες 5 και 6 φαίνονται οι συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών σχέσεων και των μεταβλητών προσαρμογής για το σύνολο του δείγματος και για τα δύο φύλα ξεχωριστά. Οι συσχετίσεις αυτές, όπως και οι προηγούμενες της αντίληψης σχέσεων, χρησιμοποιήθηκαν για να αποφασιστεί σε ποιες μεταβλητές θα γίνει ανάλυση απλής γραμμικής παλινδρόμησης.

Πίνακας 5

Συσχετίσεις των μεταβλητών σχέσεων με τη μοναξιά, την αυτοεκτίμηση, τη σχολική συμπάθεια και τη σχολική αποφυγή στο σύνολο του δείγματος.

	Μοναξιά	Αυτοεκτίμηση	Σχολική συμπάθεια	Σχολική αποφυγή
Αποδοχή	-0,067	0,212[*]	-0,064	0,186[*]
Αριθμός φιλιών	-0,185[*]	0,131	-0,174	0,032
Συντροφικότητα	-0,186[*]	-0,001	0,039	-0,039
Σύγκρουση	0,269^{***}	-0,147[*]	-0,228^{**}	0,231^{**}
Βοήθεια	-0,183[*]	0,099	0,225^{**}	-0,095
Ασφάλεια	-0,182[*]	0,005	0,233^{**}	-0,099
Οικειότητα	-0,156[*]	-0,017	0,259^{***}	-0,117
Αυτοαντίληψη για σχέσεις με συνομηλίκους	-0,349^{***}	0,528^{***}	-0,009	0,045

* p<0,05 , ** p<0,01 , *** p<0,001

Πίνακας 6

Συσχετίσεις των μεταβλητών σχέσεων με τη μοναξιά, την αυτοεκτίμηση, τη σχολική συμπάθεια και τη σχολική αποφυγή ξεχωριστά για τα αγόρια και τα κορίτσια.

	<u>Μοναξιά</u>		<u>Αυτοεκτίμηση</u>		<u>Σχολική συμπάθεια</u>		<u>Σχολική αποφυγή</u>	
	<u>Αγόρια</u>	<u>Κορίτσια</u>	<u>Αγόρια</u>	<u>Κορίτσια</u>	<u>Αγόρια</u>	<u>Κορίτσια</u>	<u>Αγόρια</u>	<u>Κορίτσια</u>
Αποδοχή	-0,031	-0,096	0,151	0,268[*]	-0,045	-0,080	0,195	0,177
Αριθμός φιλιών	-0,115	-0,225	0,146	0,127	-0,031	-0,285[*]	-0,055	0,104
Συντροφικότητα	-0,234[*]	-0,156	-0,001	-0,001	0,054	0,041	-0,107	0,022
Σύγκρουση	0,384^{***}	0,200	-0,134	-0,159	-0,046	-0,360^{***}	0,113	0,310^{**}
Βοήθεια	-0,251[*]	-0,141	0,148	0,067	0,122	0,289^{**}	-0,020	-0,139
Ασφάλεια	-0,231[*]	-0,157	0,073	-0,034	0,261[*]	0,172	-0,139	-0,051
Οικειότητα	-0,227[*]	-0,110	0,002	-0,031	0,155	0,320^{**}	-0,044	-0,162
Αυτοαντίληψη για σχέσεις με συνομηλίκους	-0,208	-0,431^{***}	0,408^{***}	0,598^{***}	-0,137	0,099	0,058	0,034

* p<0,05 , ** p<0,01 , *** p<0,001

Στον πίνακα 7 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ανάλυσης παλινδρόμησης με μεταβλητή κριτήριο την αυτοαντίληψη των σχέσεων και προβλεπτικές μεταβλητές την αποδοχή, τη συντροφικότητα και τη βοήθεια. Παρόλο που στο σύνολο του δείγματος βρέθηκε επίδραση και των τριών μεταβλητών στην αυτοαντίληψη για τις σχέσεις, μόνο αυτή της αποδοχής ίσχυε ξεχωριστά για τα δύο φύλα. Μάλιστα στα αγόρια εξηγούσε το 10,7% της μεταβολής της αυτοαντίληψης σχέσεων ($p<0,01$). Οι άλλες δύο είχαν την τάση να επηρεάσουν την αυτοαντίληψη σχέσεων στα κορίτσια ($p=0,064$ και $p=0,065$ αντίστοιχα).

Πίνακας 7

Αναλύσεις γραμμικής παλινδρόμησης στο σύνολο του δείγματος, στα αγόρια και στα κορίτσια με μεταβλητή κριτήριο την αυτοαντίληψη για τις σχέσεις με συνομηλίκους.

Προβλεπτική μεταβλητή	Αυτοαντίληψη για σχέσεις με συνομηλίκους								
	Σύνολο δείγματος			Αγόρια			Κορίτσια		
	B	b (Beta)	adj R ²	B	b (Beta)	adj R ²	B	b (Beta)	adj R ²
Αποδοχή	0,278	0,300	0,083***	0,298	0,347	0,107**	0,267	0,280	0,066*
Συντροφικότητα	0,143	0,177	0,026*						
Βοήθεια	0,114	0,180	0,027*						

* $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

Στους πίνακες 8 έως 11 φαίνονται τα αποτελέσματα των αναλύσεων γραμμικής παλινδρόμησης με μεταβλητή κριτήριο μία από τις μεταβλητές προσαρμογής κάθε φορά. Αξιοπρόσεκτο είναι ότι βρέθηκαν εντελώς διαφορετικά μοτίβα επιδράσεων στις μεταβλητές προσαρμογής ανάμεσα στα δύο φύλα. Μόνο η επίδραση της αυτοαντίληψης των σχέσεων στην αυτοεκτίμηση ήταν κοινή για το σύνολο του δείγματος. Μάλιστα η αυτοαντίληψη των σχέσεων ευθυνόταν για το 27,4% της μεταβολής της αυτοεκτίμησης στο συνολικό δείγμα, για το 15,6% της μεταβολής αυτής στα αγόρια και για το 35% στα κορίτσια. Επίσης, η αυτοαντίληψη σχέσεων και η σύγκρουση είχαν την τάση μόνο να επιδράσουν στη μοναξιά, η πρώτη στα αγόρια ($p=0,058$) και η δεύτερη στα κορίτσια ($p=0,051$), με αποτέλεσμα η επίδρασή τους να αφορά το ένα από τα δύο φύλα.

Όσον αφορά την αυτοεκτίμηση, δεν επιδρούσε σε αυτή άλλη μεταβλητή. Εξαίρεση αποτελούν τα κορίτσια, στην αυτοεκτίμηση των οποίων συνεισέφερε και η αποδοχή αλλά λιγότερο. Έπειτα, βρέθηκε ότι για τη μεταβολή της μοναξιάς στα αγόρια ευθύνονταν όλες οι διαστάσεις της ποιότητας φιλίας, αλλά κυρίως η σύγκρουση κατά 13,7% ($p<0,01$). Στη μοναξιά των κοριτσιών επιδρούσε μόνο η αυτοαντίληψη σχέσεων και μάλιστα κατά 17,7% ($p<0,001$).

Πίνακας 8

Αναλύσεις γραμμικής παλινδρόμησης στο σύνολο του δείγματος, στα αγόρια και στα κορίτσια με μεταβλητή κριτήριο τη μοναξιά.

Προβλεπτική μεταβλητή	Μοναξιά								
	Σύνολο δείγματος			Αγόρια			Κορίτσια		
	B	b (Beta)	adj R ²	B	b (Beta)	adj R ²	B	b (Beta)	adj R ²
Αριθμός φιλίων	-0,048	-0,185	0,026*						
Συντροφικότητα	-0,176	-0,186	0,029*	-0,174	-0,234	0,043*			
Σύγκρουση	0,209	0,269	0,067***	0,263	0,384	0,137***			
Βοήθεια	-0,136	-0,183	0,028*	-0,157	-0,251	0,051*			
Ασφάλεια	-0,159	-0,182	0,028*	-0,189	-0,231	0,042*			
Οικειότητα	-0,144	-0,156	0,019*	-0,168	-0,227	0,040*			
Αυτοαντίληψη για σχέσεις με συνομηλίκους	-0,410	-0,349	0,177***				-0,524	-0,431	0,177***

* p<0,05 , ** p<0,01 , *** p<0,001

Πίνακας 9

Αναλύσεις γραμμικής παλινδρόμησης στο σύνολο του δείγματος, στα αγόρια και στα κορίτσια με μεταβλητή κριτήριο την αυτοεκτίμηση.

Προβλεπτική μεταβλητή	Αυτοεκτίμηση								
	Σύνολο δείγματος			Αγόρια			Κορίτσια		
	B	b (Beta)	adj R ²	B	b (Beta)	adj R ²	B	b (Beta)	adj R ²
Αποδοχή	0,210	0,212	0,038*				0,258	0,268*	0,059*
Σύγκρουση	-0,103	-0,147	0,016*						
Αυτοαντίληψη για σχέσεις με συνομηλίκους	0,560	0,528	0,274***	0,412	0,408	0,156**	0,653	0,598	0,351***

* p<0,05 , ** p<0,01 , *** p<0,001

Στη σχολική συμπάθεια των κοριτσιών επιδρούσαν ο αριθμός φίλων, η βοήθεια, η οικειότητα και κυρίως η σύγκρουση. Η τελευταία επιδρούσε κατά 12% (p<0,001). Αντίθετα, στη σχολική συμπάθεια των αγοριών ο μόνος σημαντικός προβλεπτικός παράγοντας ήταν η ασφάλεια και με σχετικά μικρή εμβέλεια. Στη σχολική αποφυγή δεν επιδρούσε κάποια μεταβλητή, με μόνη εξαίρεση τη σύγκρουση και μόνο για τα κορίτσια.

Πίνακας 10

Αναλύσεις γραμμικής παλινδρόμησης στο σύνολο του δείγματος, στα αγόρια και στα κορίτσια με μεταβλητή κριτήριο τη σχολική συμπάθεια.

Προβλεπτική μεταβλητή	Σχολική συμπάθεια								
	Σύνολο δείγματος			Αγόρια			Κορίτσια		
	B	b (Beta)	adj R ²	B	b (Beta)	adj R ²	B	b (Beta)	adj R ²
Αριθμός φίλων							-0,078	-0,285	0,067*
Σύγκρουση	-0,215	-0,228	0,046**				-0,309	-0,360	0,120***
Βοήθεια	0,204	0,225	0,045**				0,247	0,289	0,074**
Ασφάλεια	0,247	0,233	0,049**	0,309	0,261*	0,057*			
Οικειότητα	0,290	0,259	0,062***				0,359	0,320	0,093**

* p<0,05 , ** p<0,01 , *** p<0,001

Πίνακας 11

Αναλύσεις γραμμικής παλινδρόμησης στο σύνολο του δείγματος, στα αγόρια και στα κορίτσια με μεταβλητή κριτήριο τη σχολική αποφυγή.

Προβλεπτική μεταβλητή	Σχολική αποφυγή								
	Σύνολο δείγματος			Αγόρια			Κορίτσια		
	B	b (Beta)	adj R ²	B	b (Beta)	adj R ²	B	b (Beta)	adj R ²
Αποδοχή	0,249	0,186	0,028*						
Σύγκρουση	0,224	0,231	0,048**				0,300	0,310	0,087**

* p<0,05 , ** p<0,01 , *** p<0,001

Οι σχέσεις του αριθμού φίλων με τη μοναξιά, της σύγκρουσης με την αυτοεκτίμηση και της αποδοχής με τη σχολική αποφυγή που είχαν βρεθεί στο σύνολο του δείγματος δεν επιβεβαιώθηκαν για κανένα από τα δύο φύλα ξεχωριστά. Μάλιστα οι δύο πρώτες σχέσεις είχαν βρεθεί οριακά σημαντικές ($p=0,042$ και $p=0,048$ αντίστοιχα). Αντίθετα, μπορεί η σχέση του αριθμού φίλων με τη σχολική συμπάθεια να μην έφτασε τη στατιστική σημαντικότητα για το συνολικό δείγμα ($p=0,056$), ωστόσο βρέθηκε μικρή σημαντική επίδραση για τα κορίτσια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Σκοπός της έρευνας αυτής ήταν να εξετάσει σε παιδιά σχολικής ηλικίας τη σχέση μεταξύ αποδοχής και φιλίας, την επίδρασή τους στην αυτοαντίληψη για τις σχέσεις με συνομηλίκους, την επίδραση των τριών παραπάνω μεταβλητών στη μοναξιά, την αυτοεκτίμηση, τη σχολική συμπάθεια και τη σχολική αποφυγή και τέλος διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα.

Καταρχάς δε βρέθηκε καμία διαφορά στους μέσους όρους των μεταβλητών σχέσεων ανάμεσα στα δύο φύλα. Η ανασκόπηση έδειξε ότι συχνά τα κορίτσια αντιλαμβάνονταν την ποιότητα της φιλίας τους πιο θετικά σε σχέση με τα αγόρια και ότι είχαν περισσότερους φίλους (Parker & Asher, 1993· Shin, 2007), κάτι που δεν επαληθεύτηκε εδώ.

Βρέθηκε ακόμη ότι τα παιδιά που είναι περισσότερο αρεστά στους συμμαθητές τους έχουν περισσότερους φίλους αλλά δε θεωρούν απαραίτητα ότι έχουν καλύτερη ποιότητα φιλίας. Μόνο τα κορίτσια που είναι περισσότερο αρεστά θεωρούν ότι περνούν περισσότερο χρόνο μαζί με την κολλητή τους. Το συμπέρασμα αυτό συμφωνεί εν μέρει με τα αποτελέσματα μίας από τις σημαντικότερες έρευνες του πεδίου αυτού, αυτής των Parker και Asher (1993), που κατέληξαν ότι η αποδοχή συνδέεται με τον αριθμό φίλων και όλες τις διαστάσεις της ποιότητας φιλίας πλην της συντροφικότητας/ψυχαγωγίας. Είναι λογικό να περιμένουμε σύνδεση των εννοιών αυτών, μιας και το να είναι ένα παιδί συμπαθές του προσφέρει ευκαιρίες για τη δημιουργία νέων φιλικών σχέσεων με καλύτερες προδιαγραφές (Gifford-Smith & Brownell, 2003). Ίσως η ασυμφωνία με την έρευνα των Parker και Asher για τη σχέση αποδοχής και ποιότητας φιλίας να οφείλεται στο γεγονός ότι εκείνοι μελέτησαν τα διαφορετικά επίπεδα αποδοχής. Οι παραπάνω ερευνητές κατέληξαν επίσης στο ότι αποδοχή και φιλία συνδέονται αλλά δεν ταυτίζονται, πράγμα που φάνηκε και από την παρούσα έρευνα με τη διαφορετική συμβολή της καθεμιάς στην προσαρμογή των παιδιών.

Από την άλλη μεριά, δε βρέθηκε συσχέτιση του αριθμού αμοιβαίων φιλιών με καμία διάσταση της ποιότητας φιλίας. Αντίθετα, οι Litwack και συν. (2012) είχαν βρει συσχέτιση του ποσοστού αμοιβαίων φιλιών με τη συνολική διάσταση της υποστήριξης από τον κολλητό.

Η υποκλίμακα της αυτοαντίληψης για τις σχέσεις με τους συνομηλίκους περιλάμβανε τρεις ερωτήσεις για τη φιλία και μία για την αποδοχή. Ωστόσο, την αυτοαντίληψη εδώ φάνηκε να επηρεάζει η αποδοχή και όχι τόσο η φιλία. Τα συγκεκριμένα ευρήματα είναι σύμφωνα με αυτά δύο άλλων ερευνών (Fordham & Stevenson-Hinde, 1999· Verschueren & συν., 2012). Συνδυάζοντας αυτά τα ευρήματα με τις επιδράσεις της καθεμιάς από τις μεταβλητές σχέσεων στους δείκτες προσαρμογής, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι πιθανώς η φιλία, και κυρίως η σύγκρουση όπως αναφέρεται παρακάτω, διαδραματίζει μεγαλύτερο ρόλο στη μοναξιά των αγοριών και στη σχολική εμπλοκή κυρίως των κοριτσιών, ενώ η

αποδοχή και η αυτοαντίληψη των σχέσεων συνδέονται κυρίως με τη μοναξιά των κοριτσιών και την αυτοεκτίμηση.

Πιο αναλυτικά όσον αφορά τις επιδράσεις των μεταβλητών σχέσεων στους δείκτες προσαρμογής, σχεδόν όλες τους διαφοροποιούνται ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια. Στα αγόρια ξεχωρίζει η επίδραση της συνολικής ποιότητας φιλίας στη μοναξιά, με τη σύγκρουση να έχει τη μεγαλύτερη συμβολή. Σύμφωνη με αυτό είναι η έρευνα των Ladd και συν. (1996) σε παιδιά νηπιαγωγείου. Επίσης, βρέθηκε μικρή επίδραση της αντιλαμβανόμενης στη φιλία ασφάλειας πάνω στη σχολική τους συμπάθεια, ενώ στην έρευνα των Ladd και συν. ήταν η σύγκρουση εκείνη η διάσταση που επιδρούσε στη σχολική συμπάθεια αλλά και σε άλλους τομείς της σχολικής τους εμπλοκής.

Και οι τρεις μεταβλητές προσαρμογής (μοναξιά, αυτοεκτίμηση και σχολική εμπλοκή) επηρεάζονταν από κάποια από τις δύο κατηγορίες σχέσεων ή/και από την αυτοαντίληψή τους για αυτές. Πάντως, αν εξαιρέσουμε τη μοναξιά, οι επιδράσεις των μεταβλητών σχέσεων αφορούσαν κυρίως τα κορίτσια. Η πιο δυνατή επίδραση σε όλη την έρευνα βρέθηκε στην αυτοεκτίμησή τους.

Τα κορίτσια που διατηρούσαν πιο θετική αυτοαντίληψη για τις σχέσεις τους ένωσαν λιγότερη μοναξιά. Και οι Fordham και Stevenson-Hinde (1999) επιβεβαίωσαν αυτή τη σχέση. Από άλλες έρευνες ωστόσο φαίνεται να επιδρούν στη μοναξιά και οι υπόλοιπες μεταβλητές σχέσεων με τα ευρήματα αυτά να ισχύουν και για τα δύο φύλα (Kingery & συν., 2011· Parker & Asher, 1993).

Η σχολική εμπλοκή των κοριτσιών επηρεαζόταν αρκετά από την ποιότητα φιλίας και τον αριθμό φίλων, σε αντίθεση με τα αγόρια. Βέβαια τα κορίτσια της έρευνας βρέθηκαν να έχουν και σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό σχολικής συμπάθειας σε σχέση με τα αγόρια. Η διεθνής βιβλιογραφία δε συμφωνεί απόλυτα με τα αποτελέσματα της έρευνας αλλά δεν οδηγεί και σε ξεκάθαρα συμπεράσματα. Αυτό πιθανώς οφείλεται στις διαφορετικές ηλικιακές περιόδους και στις διαφορετικές έννοιες σχολικής εμπλοκής που εξετάζονται κάθε φορά. Χαρακτηριστικά, στην έρευνα των Ladd και συν. (1996) βρέθηκε μικρή επίδραση της βοήθειας στη σχολική συμπάθεια αγοριών και κοριτσιών νηπιαγωγείου, καθώς και της σύγκρουσης στη σχολική συμπάθεια και αποφυγή μόνο των αγοριών, στην έρευνα των Kingery και συν. (2011) βρέθηκε ότι η αποδοχή και όχι η φιλία στο τέλος του δημοτικού προέβλεπε σε μικρό ποσοστό τη συμμετοχή στην τάξη στην αρχή του γυμνασίου και τέλος στην έρευνα των Liem και Martin (2011) οι αυτοαντιλήψεις των σχέσεων με συνομηλίκους του ίδιου και του αντίθετου φύλου επιδρούσαν στη συνολική σχολική εμπλοκή των εφήβων. Συνολικά πάντως βλέπουμε ότι ως προς τους τρεις δείκτες προσαρμογής που μελετήθηκαν τα κορίτσια δίνουν μεγάλη σημασία στις σχέσεις τους.

Η μοναδική σχέση που ίσχυε και για τα δύο φύλα και ήταν μάλιστα ιδιαίτερα ισχυρή ήταν αυτή ανάμεσα στην αυτοαντίληψη σχέσεων και την αυτοεκτίμηση. Η σχέση αυτή έχει επιβεβαιωθεί και από άλλες έρευνες (Fordham & Stevenson-Hinde,

1999' Liem & Martin, 2011' Verschueren & συν., 2012), ενώ ο βαθμός επίδρασης που βρέθηκε συμβαδίζει με το αντίστοιχο εύρημα της Μακρή-Μπότσαρη (2001, σελ. 74) σε μαθητές των ίδιων τάξεων. Είναι απόλυτα λογική μια τέτοια σχέση λόγω των κοινών χαρακτηριστικών των δύο μεταβλητών, αφού και οι δύο αφορούν την εικόνα που έχουμε για τον εαυτό μας –η μεν αυτοεκτίμηση τη συνολική εικόνα του εαυτού από συναισθηματικής πλευράς, η δε αυτοαντίληψη την εικόνα του εαυτού σε επιμέρους τομείς από γνωστικής πλευράς (Μακρή-Μπότσαρη, 2001, σελ. 19). Πολλές έρευνες ωστόσο (Fordham & Stevenson-Hinde, 1999' Kingery & συν., 2011' Litwack & συν., 2012) τονίζουν και το ρόλο της ποιότητας φιλίας στην αυτοεκτίμηση, κάτι που δε βρέθηκε εδώ.

Η σύγκρουση με το θεωρούμενο κολλητό (καθώς δεν είχαν όλοι αμοιβαία φιλία με αυτόν που δήλωσαν ως κολλητό) αναδείχθηκε κρίσιμος παράγοντας για την ψυχολογική και σχολική προσαρμογή των παιδιών του δείγματος εμφανίζοντας σημαντικά ποσοστά επίδρασης. Και άλλες έρευνες τονίζουν το ρόλο της σύγκρουσης έναντι της θετικής διάστασης της φιλίας (Fordham & Stevenson-Hinde, 1999' Ladd & συν., 1996), ενώ αυτή η διάσταση μπορεί να αποτελέσει το όχημα μέσω του οποίου επηρεάζει η αποδοχή την προσαρμογή (Litwack & συν., 2012).

Ένα παράδοξο της έρευνας ήταν η θετική συσχέτιση της αποδοχής με τη σχολική αποφυγή για το σύνολο του δείγματος. Ωστόσο μπορούμε να υποθέσουμε ότι ένας συμπαθής συμμαθητής δεν είναι απαραίτητα πρότυπο μαθητή, ειδικά αν διεκδικεί δημοτικότητα. Αν και η τελευταία, που έχει την έννοια της άσκησης εξουσίας στην ομάδα, αρχίζει να αποκτά μεγαλύτερη σημασία στην εφηβεία, πιθανότατα και στην προεφηβεία κάποια παιδιά να θέλουν να διατηρήσουν την υψηλή τους θέση στην ομάδα εμφανίζοντας συμπεριφορές σχολικής αποφυγής. Αυτή η υπόθεση φαίνεται να στηρίζεται και από το εύρημα του σημαντικά μικρότερου βαθμού σχολικής συμπάθειας στη Στ' τάξη. Βέβαια η σύνδεση αποδοχής και σχολικής αποφυγής δεν ίσχυε σε κανένα από τα δύο φύλλα ξεχωριστά.

Τέλος, εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι η σχολική συμπάθεια και ουσιαστικά και η σχολική αποφυγή συνδέθηκαν μόνο με δείκτες φιλίας, ενώ όπως προαναφέρθηκε άλλες έρευνες –που όμως μελέτησαν τη συνολική σχολική εμπλοκή ή τη συμμετοχή στην τάξη– βρήκαν σύνδεση με τις άλλες μεταβλητές σχέσεων. Αναμενόταν μεγαλύτερη σχέση της αποδοχής και της αυτοαντίληψης των σχέσεων με τη σχολική εμπλοκή, αφού η υποστήριξη από μια ομάδα και η αίσθηση του ανήκειν σε αυτή διαμορφώνει θεωρητικά ένα ευνοϊκό κλίμα απέναντι στο σχολικό περιβάλλον. Οι Larouche, Galand και Bouffard (2008) συμπέραναν ότι όταν η ακαδημαϊκή αυτοαντίληψη των παιδιών είναι χειρότερη από την πραγματική τους ικανότητα τότε αυτά τείνουν να διατηρούν και λανθασμένη προς το χειρότερο αυτοαντίληψη για τις σχέσεις τους με τους συνομηλίκους τους αναδεικνύοντας έτσι τη σύνδεση μεταξύ σχέσεων με συνομηλίκους και σχολικής μάθησης στην αντίληψη του παιδιού.

Βέβαια στο περιβάλλον του σχολείου υπάρχουν πολλοί ακόμη παράγοντες που επιδρούν στο συναίσθημα και τη συμπεριφορά του μαθητή. Οι Verschueren και συν. (2012) μας δίνουν μια εικόνα για την προτεραιότητα των σχέσεων με τη μητέρα και τον εκπαιδευτικό στην ακαδημαϊκή αυτοαντίληψη του μαθητή. Εύλογα υποθέτουμε ότι και η σχολική εμπλοκή συνδιαμορφώνεται από πλήθος παραγόντων των οποίων οι επιδράσεις δεν εξετάστηκαν εδώ.

Ένας περιορισμός της έρευνας αυτής ήταν η απουσία δεδομένων για τον αριθμό αμοιβαίων φιλιών και την αποδοχή για κάποιες τάξεις. Έπειτα, η μέθοδος των Parker και Asher (1993) να τυπώνουν στο κάθε ερωτηματολόγιο το όνομα του αμοιβαίου κολλητού του παιδιού είναι πολύ χρήσιμη γιατί εμποδίζει το παιδί να αποσπάται και να απαντά εξιδανικευμένα ή για την εμπειρία του από περισσότερες φιλίες. Εδώ δεν ήταν εφικτό αυτό, όπως και το να ελεγχθεί η συνθήκη να δηλώνουν τα παιδιά ως κολλητούς μόνο αμοιβαίους φίλους τους.

Μία πρόκληση στο ερευνητικό πεδίο της αποδοχής και της φιλίας είναι η σύγκριση των ευρημάτων καθώς παρατηρείται μεγάλη διαφοροποίηση στον τρόπο εξέτασης των ίδιων εννοιών και στην επιλογή της στατιστικής ανάλυσης. Για παράδειγμα οι ερευνητές υπολογίζουν τον αριθμό ή το ποσοστό φιλιών, λαμβάνουν ή όχι υπόψη μόνο τις αμοιβαίες φιλίες, θέτουν ή όχι περιορισμό στον αριθμό των δηλωθέντων φίλων, υπολογίζουν το σκορ αποδοχής από τις βαθμολογίες όλων των συμμαθητών ή μόνο των ομόφυλων, πραγματοποιούν διαφορετικές στατιστικές αναλύσεις που δεν μπορούν να συγκριθούν απευθείας. Μία στατιστική ανάλυση, όπως η δομική εξίσωση, που εξετάζει τις άμεσες και έμμεσες επιδράσεις πολλών προβλεπτικών μεταβλητών ταυτόχρονα μπορεί να ρίξει περισσότερο φως στην πολύπλοκη λειτουργία των σχέσεων με τους συνομηλίκους (Nangle, Erdley, Newman, Mason & Carpenter, 2003). Από την άλλη πλευρά, η σχολική εμπλοκή περιλαμβάνει τόσες πολλές έννοιες που απαιτείται ενδελεχής ανασκόπηση για την αναζήτηση ερευνών που μελετούν ακριβώς τις ίδιες έννοιες.

Η πολυπλοκότητα του ζητήματος έγκειται ακόμη στις συνεχείς αναπτυξιακές μεταβολές των μεταβλητών αυτών. Οι διαχρονικές έρευνες μπορούν να προσφέρουν μια πληρέστερη εικόνα. Τέλος, οι περισσότερες έρευνες γύρω από τις σχέσεις με συνομηλίκους έχουν διεξαχθεί στο εξωτερικό. Πιθανώς η ελληνική πραγματικότητα να παρουσιάζει ιδιαιτερότητες που χρήζουν διερεύνησης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Asher, S. R., Hymel, S. & Renshaw, P. D. (1984). Loneliness in children. *Child Development*, 55(4), 1456-1464.
- Βαϊράμη, Μ. (2005). Φιλικές σχέσεις παιδιών σχολικής ηλικίας: οικογενειακοί παράγοντες που τις επηρεάζουν. Διδακτορική Διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ανακτήθηκε στις 12/02/2014 από το Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών.
- Betts, L. R. & Stiller, J. (2014). Centrality in children's best friend networks: the role of social behaviour. *British Journal of Developmental Psychology*, 32(1), 34-49.
- Bukowski, W. M., Hoza, B. & Boivin, M. (1994). Measuring friendship quality during pre-and early adolescence: the development and psychometric properties of the Friendship Qualities Scale. *Journal of Social and Personal Relationships*, 11(3), 471-484.
- Fordham, K. & Stevenson-Hinde, J. (1999). Shyness, friendship quality, and adjustment during middle childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40(5), 757-768.
- Fredricks, J. A., Blumenfeld, P. C. & Paris, A. H. (2004). School engagement: potential of the concept, state of the evidence. *Review of Educational Research*, 74(1), 59-109.
- Galanaki, E. P. & Kalantzi-Azizi, A. (1999). Loneliness and social dissatisfaction: its relation with children's self-efficacy for peer interaction. *Child Study Journal*, 29(1), 1-22.
- Galanaki, E. P., Polychronopoulou, S. A. & Babalis, T. K. (2008). Loneliness and social dissatisfaction among behaviourally at-risk children. *School Psychology International*, 29(2), 214-229.
- Gifford-Smith, M. E. & Brownell, C. A. (2003). Childhood peer relationships: social acceptance, friendships, and peer networks. *Journal of School Psychology*, 41(4), 235-284.
- Kingery, J. N., Erdley, C. A. & Marshall, K. C. (2011). Peer acceptance and friendship as predictors of early adolescents' adjustment across the middle school transition. *Merrill-Palmer Quarterly*, 57(3), 215-243.
- Ladd, G. W., Kochenderfer, B. J. & Coleman, C. C. (1996). Friendship quality as a predictor of young children's early school adjustment. *Child Development*, 67(3), 1103-1118.
- Ladd, G. W. & Price, J. M. (1987). Predicting children's social and school adjustment following the transition from preschool to kindergarten. *Child Development*, 58(5), 1168-1189.
- Lam, S.-f. & συν. (2014). Understanding and measuring student engagement in school: the results of an international study from 12 countries. *School Psychology Quarterly*, 29(2), 213-232.
- Larouche, M. N., Galand, B. & Bouffard, T. (2008). The illusion of scholastic incompetence and peer acceptance in primary school. *European Journal of Psychology of Education*, 23(1), 25-39.
- Liem, G. A. D. & Martin, A. J. (2011). Peer relationships and adolescents' academic and non-academic outcomes: same-sex and opposite-sex peer effects and

- the mediating role of school engagement. *British Journal of Educational Psychology*, 81(2), 183-206.
- Litwack, S. D., Aikins, J. W. & Cillessen, A. H. N. (2012). The distinct roles of sociometric and perceived popularity in friendship: implications for adolescent depressive affect and self-esteem. *Journal of Early Adolescence*, 32(2), 226-251.
- Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (2001). *Αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση: μοντέλα, ανάπτυξη, λειτουργικός ρόλος και αξιολόγηση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (2013). *Πώς αντιλαμβάνομαι τον εαυτό μου II*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Nangle, D. W., Erdley, C. A., Newman, J. E., Mason, C. A. & Carpenter, E. M. (2003). Popularity, friendship quantity, and friendship quality: Interactive influences on children's loneliness and depression. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32(4), 546-555.
- Parker, J. G. & Asher, S. R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29(4), 611-621.
- Roistacher, R. C. (1974). A microeconomic model of sociometric choice. *Sociometry*, 37(2), 219-238.
- Rotenberg, K. J. & Hymel, S. (1999). *Loneliness in childhood and adolescence*. New York: Cambridge University Press.
- Shin, Y. (2007). Peer relationships, social behaviours, academic performance and loneliness in Korean primary school children. *School Psychology International*, 28(2), 220-236.
- Smith, J. (2011). *Measuring school engagement: a longitudinal evaluation of the school liking and avoidance questionnaire from kindergarten through sixth grade*. Διδακτορική Διατριβή. Arizona State University. Ανακτήθηκε στις 12/02/2014 από Arizona State University Digital Repository.
- Taylor, S. E. & Brown, J. D. (1988). Illusion and well-being: a social psychological perspective on mental health. *Psychological Bulletin*, 103(2), 193-210.
- Verschueren, K., Doumen, S. & Buyse, E. (2012). Relationships with mother, teacher, and peers: unique and joint effects on young children's self-concept. *Attachment & Human Development*, 14(3), 233-248.
- Waldrip, A. M., Malcolm, K. T. & Jensen-Campbell, L. A. (2008). With a little help from your friends: the importance of high-quality friendships on early adolescent adjustment. *Social Development*, 17(4), 832-852.